

De familie Snellen en de nadagen van Spijtenburg

door

KEES VAN DER LEER EN JACOB JONKER

Op de hoek van de Ridderstraat en de Keiweg in Oosterhout ligt tussen de hoge bomen van het slotpark van Brakestein een klein eilandje, omringd door een oude ringgracht waarvan het water is overdekt met een groene algaag. Niets wijst erop dat er op deze plaats eens een fraaie slotje stond dat de merkwaardige naam Spijtenburg droeg. En vrijwel niemand weet nog dat op dit slotje een even merkwaardige dame haar laatste levensjaren doorbracht. Zij heette Johanna Maria Elisabeth Snellen en baarde in 1794 groot opzien door als 67-jarige in het huwelijk te treden met de 28-jarige, dus bijna 40 jaar jongere Florentinus, graaf van Dam. Over deze spraakmakende dame werden na haar overlijden twee romans geschreven. Daarin onthulden de schrijvers het goed bewaarde familiegeheim waarom de jeugdige graaf zijn jawoord gaf aan deze bejaarde bruid. In deze romans sluiten de geliefden elkaar, na enkele turbulente gebeurtenissen, uiteindelijk weer liefdevol in de armen en lijkt de afloop een mooi 'happy end', zoals hoort in een romantisch verhaal.

In deze bijdrage wordt echter het ware verhaal verteld over deze laatste bewoon-

1. Foto van de vijver, de locatie van het vroegere Spijtenburg.

2. Wapen familie Oomen, in zegel Cornelis Peter Adriaensz Oomen, 1556.

ster van Spijtenburg. Daaruit blijkt dat er uiteindelijk kwade bedoelingen aan dit huwelijk ten grondslag lagen die uiteindelijk zelfs hebben geleid tot het verval en de afbraak van het slotje te Oosterhout. Bovendien wordt duidelijk gemaakt dat ditzelfde ongelukkige huwelijk er eveneens aan bijdroeg dat ook het befaamde kasteel Develstein te Zwijndrecht werd afgebroken. Maar eerst wordt kort stilgestaan bij de hoofdlijnen uit de geschiedenis van Spijtenburg en de wijze waarop dit oude slotje in handen kwam van de familie Snellen. Vervolgens komt het verhaal uit bij een van de hoofdpersonen van deze bijdrage, Johanna Maria Elisabeth en haar fatale huwelijk. Ten slotte wordt verhaald hoe het, na haar overlijden, met haar bezittingen afliep.

De oudste geschiedenis van Spijtenburg

Omstreeks 1550 bouwde Jan Hendrik Adriaan Oomen aan de huidige Ridderstraat aan de oostkant van het slotje Brakestein, Spijtenburg. In 1541 had zijn echtgenote, Marie, dochter van Gielis Hendrick Joestenzoon, de betreffende grond gekocht; kort daarna overleed zij. Oomen hertrouwde Marie Back. Uit de bruidschat die deze tweede Marie meebracht, werd de bouw van Spijtenburg bekostigd.¹ Een oude overlevering vertelt dat Oomen liever een van de bestaande slotjes had willen kopen, om hier ‘in stilte zijn dagen te eindigen’, maar dit lukte niet, omdat de eigenaren niet genegen waren aan hem te verkopen, zelfs niet nadat hij hun er heel veel geld voor had geboden. De gebelgde Oomen besloot toen zelf maar een slotje te bouwen, naast het rijtje van de onwillige eigenaren. Demonstratief liet hij daarbij zijn slotje hoger bouwen dan de naburige kasteeltjes. De achterkant was ernaartoe gekeerd, uiteraard ‘tot grote spijt van zijn bureu’. Zo zou de ietwat merkwaardige naam Spijtenburg zijn ontstaan, een naam die vermoedelijk vooral in de volksmond werd gebruikt.² Wellicht dat de niet-adellijke afkomst van de rijke bouwer van Spijtenburg de ergernis en ‘spijt’ van zijn adellijke bureu over de komst van deze vreemde eend in hun bijt heeft aangewakkerd. Een andere versie werd opgetekend door de befaamde oudheidkundige Andries Schoemaker, die in 1729 Oosterhout samen met tekenaar Cornelis Pronk bezocht. Schoemaker noteerde dat een schepen van Oosterhout hem vertelde dat de bouwheer van Spijtenburg achteraf spijt had, omdat het resultaat hem

3. Schilderij Pieter Snellen.

4. Schilderij Anna Hennequin, echtgenote van Pieter Snellen.

wat tegenviel.³ Hoe dan ook, in officiële stukken uit die tijd werd het slotje vooral aangeduid als 'Jan Oomenssloetken'.

In 1570 erfde Marie Back het slotje, dat in de akte werd omschreven als een 'huysinghe en erfenisse mette schuer, kooi en andere timmeringe daerop staende en ook metten boomgaert, chynghel en geer [puntvormige akker] daeraen gelegen'. Toen haar drie kinderen het slotje in 1588 verkochten aan Matthijs van Clootwijck, luidde de omschrijving: 'Het huys omwatern wesende, hoff, boomgaert, schuere, bouwerije met een buynder landts, genaempt de weyde en den gheer beyde achter t voorschreven huys gelegen'.⁴ Het geheel was '4 lopenzaad en 44 roeden groot'. De nieuwe eigenaar was rentmeester van de visserij van de prins van Oranje en ook afwisselend schepen en burgemeester van Geertruidenberg, waar hij woonde. Zijn Oosterhoutse slotje, dat al snel werd omgedoopt in 'het huiske van Clootwijck', werd door hem vooral als buitenhuis gebruikt en wellicht ook als toevluchtsoord wanneer de dreiging van de Tachtigjarige Oorlog te groot werd. Van Clootwijck overleed in 1611.

Zijn weduwe verkocht het 'huiske' in 1626 aan rentmeester Johan Verhoeven.⁵ De verkoopakte van 10 februari 1616 beschrijft het slotje als het 'huyske off slot met een half buynder lants, boomen, en affgebroken schuur, hoff en singel, zoo t'selve tegenwoordich steet ende gelegen is tot Oisterhout'. Koper Johan Verhoeven was rentmeester te Oosterhout en gehuwd met Catharina van den Voorbos.⁶ Omstreeks 1660 erfde hun dochter Maria Spijtenburg. Zij verkocht het slotje in 1679 aan haar zuster Catharina. Deze Catharina Verhoeven was sinds 1626 gehuwd met de omstreeks 1599 te Breda geboren mr. Willem Snellen. Genoemde Willem was reeds in 1677 overleden, maar via zoon Pieter kwam het slotje uiteindelijk in handen van de familie

5. Wapen familie Snellen.

Snellen.⁷ Vooral tijdens deze periode Snellen verscheen ook de naam Spijtenburg in officiële documenten.

De familie Snellen in Oosterhout

*Willem Snellen Bartholomeuszoon (1599-1677),
gehuwd met Catharina Verhoeven (? - aug 1649)*

Lang voordat de weduwe Catharina Snellen-Verhoeven eigenaar werd van Spijtenburg, vertoefden zij en haar echtgenoot Willem regelmatig op dit slotje bij de ouders van Catharina.⁸ Dit verblijf had alles te maken met het verloop van de Tachtigjarige Oorlog en de bezetting van Breda door de Spanjaarden halverwege 1625. In de hieraan voorafgaande jaren woonde Willem Snellens vader Bartholomeus⁹ met zijn gezin in deze stad aan de Vischmarkt in 'de Drije Asstonnen'.

Op 23 augustus 1624 sloeg de bevelhebber van de Spaanse troepen, de Italiaanse markies Ambrogio Spinola, het beleg voor Breda. Bartholomeus Snellen was in dit en het daaropvolgende jaar burgemeester van de belegerde stad. De stad had zich gedurende het Twaalfjarig Bestand flink versterkt. Aan deze versterking had Bartholomeus Snellen goed geld verdiend. Zo had hij in 1621 tegen de prijs van *f* 48.- per honderd pond het benodigde buskruit voor de verdediging van de stad geleverd.¹⁰

Het zwaar versterkte Breda werd niet aangevallen. Spinola koos voor omsingeling en uithongering. De opzet bleek succesvol. Onder de 13.000 burgers en militairen in de stad braken allerlei besmettelijke ziekten uit, waaronder de pest. Ontzettings-

6. Huis van de schout Pieter Snellen.

pogingen van Staatse zijde mislukten. In juni 1625 gaf Justinus van Nassau, de militaire commandant van Breda, op zeer eervolle voorwaarden de stad over aan Spinola.¹¹ De bezetting mocht met krijgsmanseer vertrekken en de stad zou niet geplunderd worden. Ook burgers mochten naar verkiezing de stad verlaten. Zij zouden ook niet vervolgd worden voor daden gedurende of voor het beleg gepleegd. Wel weigerde Spinola de vrijheid van godsdienst voor de protestanten te waarborgen. Andere godsdiensten dan de katholieke godsdienst werden verboden. Op overtreding stonden zware straffen. Daarom verliet de gereformeerde burgemeester Snellen met zijn gezin de stad. Hij vertrok naar Vlissingen, waar zijn broer Willem Snellen (1584–1642) als luitenant-kolonel dienst deed. Een maand later, op 16 juli 1625, stierf Bartholomeus Snellen in deze stad. Waarschijnlijk hebben de ontberingen waaraan hij tijdens het beleg van Breda was blootgesteld, aan dit plotselinge overlijden bijgedragen.

Zoals eerder vermeld huwde zoon mr. Willem in 1626 Catharina Verhoeven. Kort nadat zoon Paulus in juni 1628 in Breda was geboren, trok mr. Willem met zijn gezin gedurende enige jaren in bij zijn schoonouders op Spijtenburg. In november 1635 werd zijn volgende zoon Pieter op dit Oosterhoutse slotje geboren.¹² Toen Breda na twaalf jaar Spaanse bezetting in 1637 door Frederik Hendrik weer werd heroverd, stelde deze een nieuw stadsbestuur aan, bestaande uit personen van de gereformeerde godsdienst. Hiertoe behoorde ook mr. Willem Snellen, die weer naar

7. Wapen familie Hennequin.

8. Wapen familie Van der Hoeven (Besojen).

Breda verhuisde en hier, evenals daarvoor zijn vader, enkele keren buitenburgemeester werd. Als buitenburgemeester was hij onder andere belast met de gemeentelijke financiën en verantwoordelijk voor personeelszaken zoals de benoemingen en het ontslag van dokters, schoolmeesters, stadsknechten, timmerlieden en metselaars. Hij behartigde ook de belangen van de stad buiten de stadsgrenzen.

Naast magistraat was mr. Willem ook particulier een ondernemende man. Zo was hij actief betrokken bij de ontginning van 'de moeren', de veengebieden bij Breda, en de turfwinning in dit gebied. Van zijn vader had hij reeds de moergronden in 'de Groene' en in 'de Hel' geërfd. Toen er omstreeks 1645 opnieuw moeren en heiden bij Zundert werden uitgegeven, kocht mr. Willem daar 80 oude bunders ofwel zo'n 100 hectaren. De bestuurlijke carrière van Willem verliep echter niet geheel zonder problemen. In 1652 deed zich een merkwaardig incident voor. Willem Snellen vertrok plotseling, terwijl hij in functie was als buitenburgemeester, en ging zonder een duidelijke reden de stad uit, waarmee hij zich onder andere onttrok aan zijn verantwoordelijkheid voor de stadsfinanciën. De schepenen stelden onmiddellijk de Domeinraad op de hoogte. Het voorval hield vermoedelijk verband met de levering van turf voor de militaire wachten, die was gegund aan Hollandse kooplieden. Dit was niet in het belang van Snellen, die immers zelf ook turf verkocht. De Domeinraad besloot voorlopig de financiële administratie van de stad aan de president-schepenen op te dragen. Het incident heeft geen nadelige gevolgen gehad voor mr. Willem Snellen, want hij vervulde daarna tot 1674 nog regelmatig de functie van schepenen of binnenburgemeester.¹³

Snellen stierf in 1677. In totaal waren er in zijn gezin veertien kinderen geboren, van wie er negen jong en ongehuwd waren overleden. Zoon Paulus, geboren in 1628, volgde na diens overlijden zijn vader op in het stadsbestuur van Breda als een van de tienraden en daarna als schepen en burgemeester. Zoon Jan, geboren omstreeks 1630, overleed als Schout bij Nacht op 25 september 1691 aan boord van het schip 'De Zeven Provinciën' voor de kust van Torbay, Devonshire, Engeland. Willem, de jongste zoon, stierf eveneens op zee. Hij werd voor Duinkerken doodgeschoten, na drie dagen op zee te zijn geweest.

*Pieter Snellen Willemszoon (november 1635-november 1693),
gehuwd met Anna Hennequin (december 1649-december 1742)*

De op Spijtenburg geboren Pieter raakte op 21-jarige leeftijd als gedaagde betrokken in een strafproces. Hij was toen al in het bezit van een licentiaat in de rechten. Hij werd voor de rechtbank in Breda gedaagd in verband met het doodschieten van mr. Aert van Winne, chirurgijn te Leur. Hij werd verdedigd door zijn vader, de burgemeester en jurist Willem Snellen.¹⁴ Wat was er gebeurd? Op 14 augustus 1656 wandelde Pieter met zijn 13-jarige broer Willem van Breda naar Gassel om de boerderij van hun vader te gaan bezoeken, een voettocht van zeven uur. Pieter had zijn roer [jachtgeweer] bij zich. Onderweg schoot hij een patrijs. Een boer die daarvan toevallig getuige was, zei tegen hem dat er nog wel meer patrijzen in de omgeving zaten. Pieter laadde dus zijn roer weer om in voorkomend geval nog een patrijs te kunnen schieten.

De broers vervolgden hun weg. Nabij een akker, omzoomd met heggen, werden de broers door de chirurgijn Van Winne en diens zwager Van der Locht uit Etten opgewacht. Even later sloot zich bij deze twee nog een persoon aan, bewapend met een roer. Ze hadden alledrie ook knuppels en messen bij zich. De drie beschuldigden Pieter ervan dat hij zonder vergunning op hun patrijzen had gejaagd. Pieter verzekerde de personen dat hij wel een jachtvergunning had en dat hij bereid was de schade te vergoeden, als hij patrijzen had gejaagd op een gebied waarvoor zij vergunning hadden. De drie begonnen vervolgens met knuppels op Pieter in te slaan. Ze riepen elkaar toe: 'Slaet maer toe het roer [van Pieter] is toch niet geladen.' Pieter kon het roer ook niet gebruiken, omdat ze hem hadden ingesloten. Hij hield het roer daarom in zijn linkerarm geklemd, zodat het op zijn dij kon rusten. Het roer was met een veiligheidspal gezekerd. Ondertussen verdedigde hij zich met zijn jachtmes en probeerde te vluchten, want de aanvallers sloegen hem bont en blauw. Ook probeerden ze op hem in te steken met hun messen.

Op een gegeven ogenblik kon Pieter niet verder, hij stond tegen de heg. Terwijl hij met zijn mes uitviel om een aanval te pareren, sloeg de chirurgijn Van Winne met een knuppel op Pieters linkerarm. Mogelijk raakte hij daarbij de veiligheidspal van het roer, want er ging een schot af. De kogel raakte Van Winne in zijn been. Van Winne struikelde, maar vocht vervolgens verder: 'Hij sloegh en steekte even dicht [vaak] en in sulke furie vervolghde hij nog den gedaegden [Pieter] een stuck weegs, maer door de quetsure geincommodeert [gehandicapt] sijnde, ontcompt de gedaegde [Pieter] haeren bloetdorstige appetijdt ende salveert sich [brengt zich in veiligheid]

benefens sijnen broeder mettte vluchte sonder de agresseurs meer gesien te hebben.’

Later bleek dat er pas vier à vijf uur daarna iets aan de wond van Van Winne gedaan was. Hij stierf na enkele dagen aan zijn verwonding. De wond was ook niet behoorlijk schoongemaakt zoals men van een chirurgijn zou mogen verwachten. De geneesheren die zijn lijk schouwden, troffen nog stukken haar en een stuk van zijn broek aan in de wond. Aanvankelijk was er alleen het lijk en geen verdachte omdat men de naam van Pieter niet kende. Men wist alleen dat het ‘een schelm uit Breda’ was. Pieter heeft toen zichzelf maar aangegeven, omdat hij ‘sonder de allerminste occasie van reproche [verwijt] met eene onberispelijke reputatie ende met eenen onbevleekte tredt wenste te marcheren.’ Dit laatste lukte. Pieter werd vrijgesproken van moord of doodslag, onder andere, omdat hij het schot niet had afgevuurd en het schot ook niet dodelijk was geweest.

Pieter werd schout te Oosterhout en kastelein van het Oosterhoutse kasteel Strijen, ook wel het ‘Huis te Strijen’ genaamd.¹⁵ Na het overlijden van zijn vader in 1677 erfde Pieter ook Spijtenburg. Overigens gaf de functie van schout Pieter veel problemen. In het rampjaar 1672, waren de Fransen de Republiek binnengevallen, daarbij gesteund door de Engelsen, die wraak namen voor hun maritieme nederlaag op de Medway. De troepen van Lodewijk XIV marcheerden door tot Utrecht en gedurende enkele maanden hing de onafhankelijkheid van de Republiek af van de Waterlinie. De Fransen legden de overheden in het door hun bezette gebied allerlei verplichtingen en contributies op, zo ook aan ‘de Vrijheid Oosterhout’. Het was kennelijk de taak van de schout Snellen om te zorgen dat daarvoor steeds weer de benodigde kapitalen aanwezig waren. Zo leende hij, met instemming van de schepenen, over de periode van 2 juni 1673 tot 1680 een bedrag van ongeveer f 43.662,- van particulieren om steeds weer aan de verplichtingen en de contributies van de Fransen te kunnen voldoen.

Bovendien was het beleg van Maastricht door de Fransen aan de gang. Daarvoor moest de Vrijheid Oosterhout pioniers en materiaal, zoals rijshout en karren leveren. Toen er vanuit de vesting Maastricht een aantal Oosterhouters gevangen was genomen, was er weer geld nodig om hun verzorging te betalen. Ook moest schout Snellen ene Nicolaas van de Corput, die vanuit de vesting een been was afgeschoten, een vergoeding van 15 gulden en 15 stuivers betalen.

Voor de financiering van al deze uitgaven had schout Snellen een netwerk van familieleden die regelmatig geld beschikbaar stelden. Onder de geldschieters waren diverse Snellens en de andere familieleden, zoals Henricus Hennequin en Godelive Verhoeven, de weduwe van Adam van Broeckhuijsen. Verder Cornelis van Erffrenten uit Breda, goed voor f 4.000,-, Philippe de Guerrie, bewoner van slotje Brakestein uit Oosterhout voor totaal f 7.000,-. De ‘dienstmaagd’ van Jan Antonis Belgens, Cornelia van den Driesch, leende f 1.000,- aan de schout.

Al deze leningen brachten een tijdrovende en ingewikkelde administratie mee. Er werd per gelegenheid geld geleend en steeds moest met naam en toenaam vermeld worden naar wie dit geld was gegaan en van wie het geld afkomstig was, tot het geleende bedrag op was. De schout komt zelf ook nog een keer in de administratie voor, toen hij f 143,- declareerde voor werk, gedaan in 1667. Voor ‘de zekerheden’ van deze leningen werd overigens steeds naar de prins van Oranje en de koning van Engeland, Willem III, verwezen.¹⁶

9. Het slotje Spijtenburg te Oosterhout.

Naast zijn tijdrovende functies als schout en kastelein werd mr. Pieter Snellen door de familie ook met het beheer van 'De Moeren' belast. Daarnaast had hij nog de zorg over de bezittingen en rechten in Oosterhout. Zo bezat hij hier het recht om het vaargeld te verpachten. Uit het verpachten van dit vaargeld ontving Snellen als jaaropbrengst over de periode juli 1688 - juli 1689 f 400,-.¹⁷ Kortom, Pieter Snellen heeft ongetwijfeld een drukbezet leven gehad.

Op 24 juni 1668 was hij te Moer capel gehuwd met Anna Hennequin uit Rotterdam, een dochter van Jean en diens vrouw Catharina van de Graeff. Het echtpaar ging wonen op de Heuvel in Oosterhout, op de plaats waar nu het adres Heuvel 27 is. Hun huis werd in 1956 afgebroken. In dit huis zou een alliantiewapen van de familie Snellen-Hennequin zijn aangebracht.¹⁸ Mr. Pieter stierf op 23 november 1693 en werd begraven in de Grote kerk van Breda, in de grafkelder bij zijn vader. Anna Hennequin overleefde haar man zo'n 50 jaar. Zij stierf op 21 december 1742, terwijl zij ten huize van haar zoon dr. Hendrik Snellen op de Wijnhaven in Rotterdam verbleef. Zij werd op 19 januari 1743 in de Grote kerk te Breda begraven, waar zij twee grafkelders bezat. Vermoedelijk werd zij bijgezet 'in het eerste koor, aan de suytsijde achter, daer den ouden orgel te staan plagh.' De tweede grafkelder van de Snellens lag aan de noordzijde naast het heilige graf in het tweede koor. De twee grafkelders zijn nog lang in het gezamenlijke bezit van haar erfgenamen gebleven en mochten niet verkocht worden.

De begrafenis en de tocht van Rotterdam naar Breda vonden met grote pracht en praal plaats. De totale kosten bedroegen 1.294 gulden, 9 stuivers en 12 penningen. Ter vergelijking: de prijs van een doodskist in Ceters (gemeente Oosterhout) bedroeg in 1756 2 gulden en 10 stuivers. De bewaard gebleven rekening geeft een beeld van de rijkdom en de pracht en praal die de Snellens zich konden veroorloven. Voor een gespecificeerd overzicht van de kosten van de begrafenis van Anna Hennequin: zie de bijlage. Uit haar testament, dat op 30 januari 1743 door notaris J.J. van de Laer in Breda werd geopend, bleek dat de nalatenschap van Anna Hennequin ruim f 123.000,- bedroeg. Uit het huwelijk van Pieter en Anna kwamen zestien kinderen

voort. De meesten stierven voortijdig. Slechts zes kinderen bereiken de leeftijd der volwassenen. Voor de voortgang van dit verhaal is vooral belangrijk het oudste kind, de op 10 maart 1669 te Oosterhout geboren zoon Willem.¹⁹

*Willem Snellen Pieterszoon (maart 1669-december 1730),
gehuwd met Godelive van Broeckhuijsen (juni 1684-1754),
zuster van Adam van Broeckhuijsen (1682-oktober 1748)*

Op 28 december 1729 droeg Anna Hennequin het slotje Spijtenburg via een onderhandse akte over aan haar oudste zoon Willem in mindering op zijn vaders erfdeel.²⁰ Het slotje was inmiddels uitgebreid met een aanbouw aan de zuidoostkant, waar voorheen 'een open plaats' was.²¹ Deze uitbouw is goed te zien op een tekening die Cornelis Pronk in ditzelfde jaar 1729 heeft gemaakt. Pronk verbleef in dat jaar met de befaamde verzamelaar en oudheidkundige Andries Schoemaker enkele dagen in Oosterhout. Hier tekende hij niet alleen Spijtenburg, maar ook de slotjes Borssele, Brakesteijn en Limburg. Limburg werd toentertijd door Gerrit van der Hoeven²² en zijn echtgenote Marie Snellen bewoond. Zij ontvingen er Pronk en zijn reisgenoot gastvrij. Schoemaker noteerde hierover: 'Wanneer mijn vriend het huis [Limburg] tekende wierd ons seer veel beleeftheyt gedaan van dien heer en juffrouwe die aldaar waren, so met het schenken van wijn en te nodigen op een collation dien avond als wij daar waren.'²³ Overigens was Maria een zuster van Willem Snellen, die eind 1729 Spijtenburg in eigendom kreeg.

Deze Willem Snellen was advocaat. Op 2 mei 1723 was hij te Dordrecht getrouwd met Godelive van Broeckhuijsen, een dochter van Jan van Broeckhuijsen en Justina Elisabeth van Beveren. Zij was een telg uit de befaamde Dordtse regentenfamilie, die rijk was geworden door de wijnhandel en sindsdien invloedrijke bestuursfuncties bekleedde. Godelive had slechts één (ongehuwde) broer Adam, die na het overlijden van zijn moeder in 1729 de ridderlijke hofstad Develstein te Zwijndrecht erfde.²⁴ Vader Jan van Broeckhuijsen, een verdienstelijk krijgsheer, was in 1692 gesneuveld bij Steenkerken. Zoon Adam trad in zijn voetsporen door eveneens een militaire loopbaan te volgen. Hij werd kolonel en kapitein van een compagnie gardes te voet. Hij nam ondermeer deel aan de slag bij Malplaquet tegen de Fransen in 1708 en aan veldtochten onder de prins van Waldeck. Als militair vertoefde hij vaak elders, maar hij verbleef ook regelmatig op Spijtenburg, bij het gezin van zijn zuster.

Van Broeckhuijsen was een veelzijdig man. Naast zijn beroep als militair was hij ook dichter, historicus, mechanicus, natuurkundige, vestingbouwer en geslachts- en wapenkundige. Bovendien was hij bedreven in de miniatuurschilderkunst, waarover hij een 'Inleiding' schreef. Van zijn miniatuurkunst is nog een voorbeeld bewaard gebleven: een minnedicht, door Van Broeckhuijsen, versierd met knipselwerk en schilderijen vol liefdessymboliek.²⁵ Van zijn natuurkundige inzichten gaf hij blijk in zijn 'Memorie om allerley beesjes en insecten op te setten en te bewaren, dat se lange jaren sonder bederven goed blijven, dienstig om deselve op alle tijden na het leven te kunnen schilderen'.²⁶ Op kasteel Develstein werden diverse, door hem vervaardigde uurwerken en mechanische rariteiten bewaard.²⁷ Een kunstig bewerkte, zogenaamde 'Vriesche klok', die aan een wand in dit kasteel hing, bewees zijn vakmanschap. Uit

het vervolg zal blijken dat diverse van deze voorwerpen later op Spijtenburg zijn terecht gekomen.

In een aantal geschriften deed Van Broeckhuijsen verslag van zijn activiteiten en reizen als militair en legde hij zijn waarnemingen vast van de steden waar hij verbleef. Een bijzonder document is zijn concept van *de geschiedenis van stad en land van Breda*.²⁸ Wie dit concept voor het eerst ziet en het werk kent van Thomas E. van Goor, *Beschrijving der Stadt en Lande van Breda*, uitgegeven door Jacobus van den Kieboom te 's Gravenhage in 1744, denkt onmiddellijk dat men te maken heeft met het concept van het werk van Van Goor. Het ligt buiten het bestek van dit artikel om daar verder aandacht aan te schenken, maar het zou bepaald niet onmogelijk zijn dat er een relatie bestaat tussen dit concept van Van Broeckhuijsen en het werk van Van Goor. De heren kenden elkaar ongetwijfeld. Zowel Van Goor als de familie Snellen, waar Adam van Broeckhuijsen vaak verbleef, maakten deel uit van de kleine bestuursoligarchie van Breda.

Adam van Broeckhuijsen heeft in zijn concept over de geschiedenis van Stad en Land van Breda ook de geschiedenis van Oosterhout beschreven, maar veel uitgebreider dan Van Goor en met veel meer wetenswaardigheden. Zo vermeldde hij bijvoorbeeld dat koning Karel II van Engeland in 1660 op Spijtenburg werd onthaald door de toenmalige burgemeester van Breda, Willem Snellen. Vaak ging hij op onderzoek uit en deed daarvan verslag. Zo beschreef hij zijn bezoek in Oosterhout aan de St. Jan, door hem de 'Grote kerk van Oosterhout' genoemd. Hij trof daar ten noorden van het koor een afgesloten kapel met graven aan. Hij schreef dat de beglazing van deze kapel met verschillende wapens van het geslacht Van Beveren was beschilderd, maar dat deze wapens in het begin van de zeventiende eeuw waren verdwenen toen het glas werd vernieuwd.

Dat Adam van Broeckhuijsen deze verdwenen glazen noemde, was overigens niet toevallig. Hij was er trots op dat hij van moederszijde afstamde van de Van Beverens.

10. Wapen familie Van Broeckhuijsen.

11. Kasteel Develstein bij Zwijndrecht vanaf de voorzijde. Vermoedelijk is een van de afgebeelde heren Adam van Broeckhuijsen.

Hij noemde zich soms ook wel Adam van Broeckhuijsen-de Bevere en liet zijn eigen wapen, naast de negen in zilver geplaatste hermelijnstaartjes van de familie Van Broeckhuijsen, sieren met de rood getongde, goud gekroonde en goud genagelde bever van de Van Beverens. Adam van Broeckhuijsen hield ook een memorieboek bij, een soort dagboek, waarmee hij in 1708 was begonnen, maar waarvan alleen de bladzijden vanaf oktober 1730 tot juli 1743 zijn bewaard gebleven.²⁹ In dit dagboek komt ook regelmatig zijn zus Godelive ter sprake. Zij had inmiddels vier kinderen gekregen. De oudste zoon stierf in 1725, een jaar na zijn geboorte. Op hem volgde Johanna Maria Elisabeth, geboren op 4 oktober 1726, Willem, geboren 21 december 1727 en ten slotte Amarante Geertrui, die op 6 april 1729 het levenslicht zag. Alle kinderen waren te Oosterhout geboren en gedoopt.

Omstreeks 1730 woonde Adam in Oosterhout, vermoedelijk bij zijn zuster en haar echtgenoot Willem Snellen op Spijtenburg.³⁰ Vanhieruit reisde hij onder andere naar Breda, Bree, 's-Hertogenbosch, Geertruidenberg, Maastricht, Delft, Rotterdam, Dordrecht en Den Haag. Deze tochten gingen veelal per koets of per trekschuit, waarbij vaak in een herberg werd overnacht. Op maandag 24 november 1730 noteerde Van Broeckhuijsen dat hij zojuist het bericht had ontvangen dat 'broeder Snellen' was overleden. Met broeder Snellen bedoelde hij zijn zwager Willem. Direct werd de terugreis naar Oosterhout ondernomen om op zaterdagochtend de begrafenis te Breda bij te wonen. De dagboeknotities bevatten vaak bijzonderheden over het weer of over moeilijkheden, tijdens de reis ondervonden. Zo arriveerde Van Broeckhuijsen op maandag 10 december 1731 in een koets met vier paarden en met 'felle vorst' te Rotterdam. De volgende dag huurde hij met vier andere personen een koets waar-

mee hij om 6 uur 's avonds bij de Moerdijk aankwam. Hier roeide hij 'door het ijs'. Vervolgens ging het verder met de postkoets, waarmee hij vier uur later 'in schone maneschijn' te Oosterhout aankwam. Enkele dagen later reed hij met een kar, knecht en paard door de hei bij Strip [Striyp], die zo drassig was, dat ze vreesden erin te zullen wegzakken. Daarom bereikten ze eerst laat, wederom bij maneschijn, Eindhoven.

Overigens werd Spijtenburg blijkbaar vooral als buitenplaats gebruikt en niet meer permanent bewoond. Zo kon het gebeuren dat prins Maurits van Oranje-Nassau, luitenant-generaal der Infanterie, tijdens een in 1732 in de buurt van Oosterhout gehouden militaire oefening, zijn kwartier innam in het slotje. Hij had hier in gebruik 'de geheele huysinghe, kelder, ledicanten, beddens en zijn toebehoortte, etc alsmede schuere en stallingen etc.'³¹

In 1734 huurde Van Broeckhuijsen een huis te Dordrecht 'over de lange houten brug' voor 180 gulden per jaar. Ook zijn zuster Godelive trok hier met haar drie jonge kinderen in. Op maandag 10 mei werden diverse meubelen uit Oosterhout in een boot geladen. Op 11 mei voer Van Broeckhuijsen met de kinderen, de meid, de knecht en de meubelen vroeg in de ochtend weg uit Oosterhout naar Dordrecht, waar het gezelschap naar verwachting om 8 uur 's avonds zou arriveren. Te Geertruidenberg brak door een onhandige manoeuvre van de schipper het bovenstuk van de mast, die nogal verweerd bleek. Gelukkig raakte niemand door het vallende hout gewond. Wel leverde het de nodige vertraging op, waardoor het schip pas 's morgens om 9 uur te Dordrecht aankwam.

Het dagboek geeft ook een aardige beschrijving van de wijze waarop Adam van Broeckhuijsen hoogheemraad van de Zwijndrechtse Waard werd. Op 31 mei 1734 voer Van Broeckhuijsen met zijn neef Adriaan Reepmaker over naar Zwijndrecht.

12. Het familiewapen van Adam van Broeckhuijsen.

Vanaf het veer wandelden zij naar Huize Meerdervoort, waar zij door ‘de heer en de vrouw Van Meerdervoort’, hartelijk werden ontvangen.³² De heer van Meerdervoort was tevens dijkgraaf van de Zwijndrechtse Waard. Tijdens de wandeling in de fraaie tuin van Meerdervoort zei hij tegen Adam van Broeckhuijsen: ‘Wel neef, je bent nu in Dordt komen wonen, beschouw je dit als een optrekje en Oosterhout als hoofdverblijfplaats of omgekeerd? Van Broeckhuijsen antwoordde dat Dordrecht altijd ‘zijn vaste woonplek’ zou zijn. Hierop vroeg de heer van Meerdervoort of hij dan wellicht hoogheemraad van de Zwijndrechtse Waard wilde worden. Uiteraard wilde Van Broeckhuijsen dit wel en werd hij dat, aldus laat het dagboek in enkele simpele woorden weten.³³ Nadat dit was geregeld, betraden zij Huize Meerdervoort, waar Van Broeckhuijsen hartelijk werd gefeliciteerd door de vrouw des huizes. Over de voor hem zo gelukkige afloop was eenieder dan ook ‘met uiterste verwondering aangedaan’, aldus Van Broeckhuijsen in zijn dagboek. Overigens waren aan het hoogheemraadschap, naast een salaris, diverse voorrechten en genoegens verbonden, zoals vrijstelling van veer- en bruggeld en het mogen aanzitten aan copieuze maaltijden.

Op 4 maart 1735 bezocht hij in Breda zijn ‘nicht Snellen’. Daar zag hij onmiddellijk na aankomst hoe ‘de vermaarde moordenaar Nylenspiegel’ op het marktplein levend werd geradbraakt en vervolgens ‘de kop werd afgehakt’. Het publiek was in zo groten getale toegestroomd dat de toren tot boven in de lantaarn vol mensen stond en de daken der huizen allemaal bezet waren. Ook de markt stond vol tot tegen de kerkhuisjes aan toe. De nacht werd te Oosterhout doorgebracht om vervolgens naar Dordrecht terug te reizen. Op 10 oktober 1740 vertrok Adam van Broeckhuijsen met enkele personen naar Develstein om te ‘lijsteren’. Hiermee werd bedoeld een activiteit die toen veel op buitens werd beoefend namelijk het vangen van lijsters en ander gevogelte. Van Broeckhuijsen schreef dat hij hier ‘met Willem en de knecht’ was gebleven. Willem was hoogstwaarschijnlijk neef Willem Snellen junior. Per dag werd genoteerd wat er zoal werd gevangen. Eerst op 28 november ging het kleine gezelschap weer terug naar Dordt. Overigens kwam Adam nog wel regelmatig in Oosterhout. Als hij vanuit Dordrecht of vanuit zijn kasteel Develstein bij Zwijndrecht naar het zuiden reisde, was zijn eerste overnachting altijd in Oosterhout op Spijtenburg.

In juni 1742 verbleef Adam van Broeckhuijsen met zijn regiment in een kampement op ‘de Maliebaan’ te Den Haag. Op 14 juni 1742 stuurde hij ’s morgens vroeg zijn knecht naar het Tolhuis te Delft om daar zijn zuster Godelive en haar kinderen op te halen, die met een rijtuig uit Zwijndrecht waren vertrokken om hem in Den Haag te bezoeken. Vanuit Delft voeren zij per schip verder naar Den Haag, waar zij om 7 uur ’s avonds aankwamen. De volgende dag aanschouwden de gasten de exercitie en maakten daarna nog een aardig uitstapje per koets naar Scheveningen en de zee. Kort na dit reisje werd zus Godelive ernstig ziek. Van Broeckhuijsen kreeg van het college verlof om het kampement te verlaten, teneinde bij haar te waken. Terwijl Godelive aan de beterende hand was, werd de kleine Willem ziek. Ook deze herstelde na enige tijd, mede dankzij het veelvuldig waken door Van Broeckhuijsen. Het dagboek eindigde in juli 1743. Op 18 juli staat nog geschreven ‘Donderdag. Orders om op maandag marsvaardig te zijn. Zaterdag 20 juli. Mijn kar naar Zwijndrecht gebracht. Zondag 21 juli. Vroeg met mijn kar en met Van Leur naar Den Haag (...)

Gestage regen en wind'. In oktober 1748 overleed Van Broeckhuijsen, ongehuwd en kinderloos. Na het overlijden van haar broer erfde zus Godelive Develstein zodat, via haar kinderen, ook dit kasteel in handen geraakte van de familie Snellen.³⁴

Willem Snellen Willemszoon (december 1727-oktober 1791), ongehuwd

Amarante Geertrui Snellen (april 1729-augustus 1791), ongehuwd

Johanna Maria Elisabeth Snellen (oktober 1726-oktober 1815), gehuwd met Florentinus

Alexander Augustinus, graaf van Dam (ca. 1766-januari 1814)

Godelive van Broeckhuijsen stierf in 1754 te Dordrecht. Spijtenburg bleef aanvankelijk onverdeeld bezit van haar drie kinderen, maar werd bij de deling van 6 augustus 1755 toebedeeld aan Amarante Geertrui.³⁵ Develstein ging naar Godelives enige zoon Willem. Toen Amarante Geertrui in 1791 overleed, erfde hij, samen met zijn oudste zus, ook Spijtenburg. Willem had te Leiden gestudeerd, waarna hij advocaat in Dordt werd. Na het overlijden van zijn moeder bleef Willem met zijn twee zusters, Johanna Maria Elisabeth en Amaranthe Geertrui, in het Snellenhuis aan de Hoge Nieuwstraat te Dordrecht wonen.³⁶ In deze stad vervulde hij ook diverse keren het burgemeestersambt. Regelmatig verbleven hij en zijn zusters op Develstein, of op het slotje Spijtenburg.

In zijn 'vrije tijd' was Willem Snellen een befaamd instrumentmaker. Op Develstein vervaardigde hij 'kunstige uurwerken waarmee hij het slot versierde'.³⁷ Zo bracht hij in de kleine toren bij de voorgevel een tijd klok aan, die op diverse afbeeldingen van het kasteel is te zien. Het verhaal gaat dat zijn passie voor klokken zo groot was, dat hij in Dordt alle stadsuurwerken die hij ooit had gerepareerd, regelmatig controleerde op de juiste tijd. Indien nodig, zette hij ze vervolgens gelijk, op de tweede nauwkeurig. Willem Snellen werd in 1758 hoogheemraad van de Zwijndrechtse Waard, een functie die hij tot aan zijn dood in 1791 heeft bekleed. Uiteraard werd in het wapenboek van het hoogheemraadschap ook het wapen van Willem Snellen gekalligrafeerd, met de zilveren snelle hazewindhonden van de familie Snellen, naast de in zilver geplaatste hermelijnstaartjes van Van Broeckhuijsen.³⁸ Omstreeks 1786 verhuisden Willem en zijn twee zusters naar Breda. In zijn laatste levensjaar was hij officieel woonachtig te Brussel.³⁹

Willem Snellen overleed in oktober 1791 te Breda, ongehuwd en kinderloos. Hij werd deftig bij het licht van flambouwen, in de Grote kerk aldaar, waarin ook zijn wapenbord werd opgehangen, op luisterrijke wijze begraven. Enkele maanden eerder was in Breda, in augustus, ook zijn jongste zuster Amarante Geertrui gestorven, eveneens ongehuwd en zonder kinderen na te laten. Spijtenburg had zij nagelaten aan haar broer en zus gezamenlijk. Op 27 september van genoemd sterfjaar had Willem zijn testament opgemaakt voor de Bredase notaris Johannes Hendrikus Roelants.⁴⁰ Hierin benoemde hij tot zijn enige en universele erfgename, zijn oudste zuster Johanna Maria Elisabeth Snellen. Zij werd daardoor de enige eigenaresse van Spijtenburg, dat zij al snel omdoopte in Lindenberg. Ook Develstein kwam in haar bezit, maar Willem had in zijn testament nadrukkelijk bepaald, dat 'het hujs de Develsteijn met alle landerijen' na het overlijden van Johanna Maria Elisabeth direct in eigendom zou overgaan naar Pieter Snellen Tobiaszoon en diens broer

13. Wapen familie De/Van Dam.

Bartholomeus Snellen.⁴¹ Genoemde broers waren de enige nog levende mannelijke nazaten van Hendrik Snellen, de enige broer van Willems vader, die nakomelingen had verwekt.⁴² Zij waren dus in feite de meest rechthebbende erfgenamen in de mannelijke lijn. Ook nadat deze beiden zouden zijn overleden, moesten genoemd huis en landerijen in de familie Snellen blijven, zonder dat iets daarvan zou mogen worden verkocht.⁴³ Het huis en de bijbehorende plantage moesten in goede staat worden gebracht en onderhouden, aldus het testament. Van deze laatste bepaling zou niet veel terecht komen. Dat had alles te maken met een spraakmakende gebeurtenis in 1794.

Een geldverslindend huwelijk

De bejaarde bruid

In 1794, kort na het overlijden van haar enige zuster en haar enige broer, huwde de inmiddels 67-jarige Johanna Maria Elisabeth volkomen onverwachts met de 28-jarige Florentinus Alexander Augustinus, graaf van Dam. Er werd druk gespeculeerd over de vraag wat deze jeugdige graaf heeft bewogen om te trouwen met een bruid die bijna 40 jaar ouder was. In zijn roman 'De laatste jonkvrouw van den Develstein' geeft Van der Bilt la Motte een antwoord op deze vraag.⁴⁴ Hij maakte er een ingewikkeld verhaal van, dat zich voltrok op Develstein, vol voorwerpen uit de voorbije jaren. In het verhaal speelt een belangrijke rol dat Johanna Maria Elisabeth van jongs af aan slechts wilde huwen met een heer die ten minste een baron, maar liefst een graaf moest zijn. Toen er eindelijk een geschikte kandidaat was komen opdagen, bleek deze zijn trouwbelofte aan haar niet gestand te doen.

Een neef van deze 'bedrieger', Florentinus Alexander Augustinus, beloofde de inmiddels bejaarde Johanna Maria Elisabeth alsnog te trouwen, voorwendende dat hij de snode daad van zijn oom wilde goedmaken. De dagen van de huwelijksvoorbereiding gebruikte de jeugdige graaf vooral om de beschikkingsmacht over al het vermogen en de goederen van zijn bruid te verkrijgen. Direct na de huwelijksvoltrekking,

14. Johanna Maria Elisabeth Snellen en haar jeugdige graaf Van Dam.

terwijl het feestmaal op Develstein nog in volle gang was, verdween hij spoorloos, met al de volmachten van de bruid. Eenzaam, berooid en ontgoocheld bleef de bejaarde Johanna Maria Elisabeth achter op haar kasteel aan de Devel, starend naar de gravinnekroon en een stapel adelspapieren die de bedrieglijke bruidegom haar als huwelijkscadeau had gegeven. De maanden daarna verbraste hij haar vermogen met liederlijke zaken ver weg en zo geraakte hij uiteindelijk aan lager wal. Toch zou zij hem nog één keer terugzien. Enkele jaren na de fatale huwelijksdag reed zij in haar koets van Oosterhout naar Breda, toen plotseling de paarden op hol sloegen. Een verlopen zwerver, die haar koets herkende aan de adellijke wapens op de koetsdeuren, redde haar door voor de steigerende paarden te springen. Daarbij raakte hij echter dodelijk gewond. De gewonde bleek de berouwvolle jeugdige graaf te zijn, die vervolgens stierf in de vergevingsvolle armen van Johanna Maria Elisabeth.

Ongetwijfeld bevat de roman veel feitelijke onjuistheden⁴⁵ en fantasierijke verzinsels, zeker wat het mierzoete einde betreft. Het antwoord op de vraag waarom deze jonge graaf huwde met een oude dame, is wel juist: het was hem volledig te doen om het geld van de bruid. Dit laatste wordt bevestigd door de familie verhalen, zoals deze in 1923 werden opgetekend door professor Van der Hoeven.⁴⁶

‘Deze juffrouw Snellen moet’, aldus de professor, ‘een zeer bijzonder personaadje geweest zijn. Mooi en vermogend kon zij meer dan eens een voordelig huwelijk aangaan, doch die huwelijksaanzoeken sloeg zij alle af, omdat zij niet anders dan met een Graaf of een Baron wilde trouwen. Toevallig kwam dat ter oore aan den 28-jarigen Rooms-Katholieken Belgischen Graaf, eigenlijk Vicomte, Burggraaf, van Dam, toen deze bon-vivant, wiens financiën in een deplorabelen staat verkeerden, in het najaar van 1793 met eenige vrienden een plezierreisje naar Rotterdam maakte. Om nu met de toen 67-jarige Johanna Maria Elisabeth, die destijds te Rotterdam bij haar familie vertoefde, in kennis te komen, wendde hij voor, vernomen te hebben, dat zij te Oosterhout een buitengoed te koop had, en daarop wel te willen reflecteren. Toen zij hem te kennen gaf dat zijn informatiën niet juist waren, vroeg hij en verkreeg hij

ook zonder moeite verlof om haar toch een nadere visite te mogen maken; en die gelegenheid gebruikte hij maar dadelijk om haar ten huwelijk te vragen. Verheugd dat zij den gedroomden Graaf eindelijk aan den haak kon slaan, nam zij zijn aanzoek gaarne aan. [...] Spoedig daarna, in maart 1794, zijn zij, blijkens de in het Hollandsch gestelde, uit Brussel gedateerde communicatie aan familieleden, aldaar getrouwd, vermoedelijk in den faubourg St. Josse-ten-Noode, waar van Dam destijds woonde’.

Over deze ‘dwazen stap van de 67-jarige nicht om met den 28-jarigen losbol te trouwen, was de familie te Breda, met name Agatha Snellen⁴⁷ en haar man, Govert George van der Hoeven,⁴⁸ zeer ontstemd en zij wilden niets meer met haar te maken hebben.’ Spoedig na het aangaan van het huwelijk zijn de jonggehuwden hun verdere wederzijdse verhouding en gedragslijn in der minne overeengekomen: ‘Wij behoeven – zo ongeveer moet de nieuwe Gravin volgens de in de familie loopende en overgeerfde verhalen tot Van Dam hebben gesproken – nu geen comédie meer voor elkaar te spelen. Met ons huwelijk was het mij om den titel van Gravin en U om mijn geld te doen. Welnu, gij krijgt van mij een jaarlijksch inkomen; wij kunnen op ons zelve blijven wonen, gij te Brussel en ik te Oosterhout. Hebt gij lust mij te bezoeken, mijn huis Lindenberg zal steeds voor u openstaan, ook als gij met uw vrienden jachtpartijen en enz. te Oosterhout wilt komen houden. Wij krijgen beiden onze vrijheid weer en behoeven elkaar volstrekt niet te hinderen.

Van Dam nam gaarne genoegen met dit voorstel en zoo is het ook geschied. Hij is te Brussel (St. Josse-ten-Noode) blijven wonen en zij te Oosterhout; en als hij met zijn kennissen in Oosterhout kwam, werden er [op Lindenberg] schitterende festijnen aangericht. Maar ook te Brussel maakte hij groote verteringen, zoodat hij meer geld nodig had, dan waarop hij volgens de huwelijksche voorwaarden of de belofte van zijn vrouw recht had. Misbruik makend van zijn recht van beheer, of wel op slinksche wijze, maakte hij zich dan meester van al wat hij noodig had. De gezamenlijke uitgaven overschreden zoo al spoedig de inkomsten.’ Geen wonder dat hij hierover ‘kwesities’ kreeg met zijn vrouw. ‘In september 1797 daagde zij haren echtgenoot voor den rechter, en eischte zij, dat hem alle recht van beheer zou worden ontzegd. Daartegenover betoogde hij, dat zij onbekwaam was om haar fortuin behoorlijk te besturen.’ De kwestie werd op 19 maart 1798 voorlopig beëindigd met een ‘verbaal akkoord’, waarbij werd afgesproken dat er ‘sequesters’ zouden worden aangesteld om de goederen van Johanna Maria Elisabeth te beheren en om elk der echtelieden een deel van de opbrengsten uit te keren. Van Dam bleef echter grote schulden maken, terwijl de sequesters meer kosten dan voordeel opleverden. Zodoende begon zijn echtgenote opnieuw een proces dat eindigde met een nieuw akkoord van 7 februari 1800. Hierbij werd bepaald dat eiseres direct en onwederroepelijk zou krijgen en behouden het beheer van de gehele boedel. Verder werd bepaald dat de schulden door een der echtelieden aangegaan, uitsluitend ten laste zouden blijven van degene die de schuld maakte. Verder zou Van Dam de helft van de inkomsten van zijn vrouw genieten. Ondanks de overeenkomst ging de graaf toch door met het ‘bedotten’ van zijn echtgenote. Daarbij zwichtte zij echter in voorkomende gevallen steeds voor zijn vleierende woorden en beloften.

Door de verkwistende levenswijze van de graaf slonk haar fortuin langzaam maar zeker en geraakte zij zelf steeds meer in financiële problemen. Diverse onontkoom-

bare leningen voerden van kwaad tot erger. Zo verscheen zij op 30 oktober 1800, samen met haar echtgenoot, voor notaris Mirandolle te Breda.⁴⁹ Zij verklaarden op 7 februari 1800 [nota bene op de dag van hun nieuwe 'akkoord'] een schuld van f 2.000,- te zijn aangegaan bij de heer Antonius van Beugen, een goud- en zilversmid te Breda. Zij beloofden deze schuld te zullen aflossen binnen zes maanden, vermeerderd met een half jaar rente van 6%. Als zekerheid tot nakoming van deze verplichting werden negen obligaties van elk f 1.000,- aan Van Beugen in onderpand gegeven. De in onderpand gegeven obligaties kwamen duidelijk uit het bezit van Johanna Maria Elisabeth, want zes ervan stonden op haar naam, twee op naam van haar moeder zaliger, en een op naam van een andere Snellen. Blijkbaar werd de schuld op tijd afgelost, want op 30 mei 1801 werden de obligaties weer terug gegeven. In 1804 bleek Johanna Maria Elisabeth niet in staat een som van f 1.200,- aan diverse heffingen op het slot Develstein te betalen. Zij trachtte die schuld op de toekomstige erfgenamen Pieter en Jan Bartholomeus Snellen te verhalen, doch die voelden daar niets voor, maar verkregen wel van het gerechtshof van Brabant de toestemming om onder zekere voorwaarden het slot voor f 1.200,- te belenen en te hypothekeren. Beide broers hebben later die schulden uit eigen middelen voldaan.

Om haar schulden te kunnen aflossen was de gravin in november 1804 gedwongen om diverse gronden onder Zundert openbaar te verkopen, te weten Heiwijk, de bossen in de Kievitspolder en de helft van de Breede Dreeve. Genoemde landerijen werden door eerdergenoemde Govert George van der Hoeven aangekocht.⁵⁰ 'Dat de beide broers niet onderhands de goederen hebben overgenomen, zal wel een gevolg zijn van het feit dat de familie Snellen, na het onmogelijke huwelijk van hun nicht de familierelaties verbroken had, misschien ook omdat men bij gedwongen verkoop tegen een schappelijke prijs daarvan in het bezit kan komen', aldus een notitie in het familieboek Snellen.⁵¹ Op 10 juni 1805 verscheen Johanna Maria Elisabeth opnieuw voor notaris Mirandolle, ditmaal alleen. Zij bekende f 4.000,- schuldig te zijn aan Johan Petrus van der Borgh, regerende burgemeester van Breda, af te lossen binnen een jaar met 5% rente. Ook nu weer werden diverse obligaties in onderpand gegeven. Uiteindelijk werd het bedrag eerst vier en een half jaar later terugbetaald. Het behoeft weinig betoog dat door dit verkwistende huwelijk en de daarmee gepaard gaande oplopende tekorten, er vrijwel geen geld overbleef voor enig onderhoud, noch aan Spijtenburg, noch aan Develstein.

De verwaarlozing van Develstein en het hier aanwezige archief door de eigenaresse werd met toenemende bezorgdheid door de historieschrijver Schotel gadeslagen.⁵² In zijn verhandeling over het slot Develstein schreef hij dat zij voornamelijk op haar kasteeltje Lindenberg vertoefde en hooguit een enkele week per jaar op haar steeds meer in verval gerakende Develstein verbleef. De familiepapieren van Van Beveren, die door vroegere bewoners zo zorgvuldig waren bewaard, lagen nu in gammele kasten en op de zoldervloer opgestouwd. Bezoekers mochten er ruimschoots in grasduinen. Sommige documenten werden door bezoekers zelfs simpelweg meegenomen. Soms vonden inwoners van De Lindt zulke stukken terug langs de weg, blijkbaar weggeworpen door dergelijke gasten. De gealarmeerde Schotel nam contact op met 'vrouw Van Dam', die hem vertelde dat zij een groot deel van het archief had verkocht als scheurpapier. De perkamenten documenten waren door haar gebruikt

om er mouwen en doosjes van te laten maken. De hierdoor nog meer gechoqueerde Schotel verzocht haar dringend om nauwkeurig na te gaan of er toch wellicht nog 'enige papieren aan de aandacht waren ontsnapt en dus aan het verderf ontruikt'. Het geringe aantal stukken dat hem daarop ter hand werd gesteld, gaf gelukkig nog informatie die hij elders niet had kunnen vinden. Dit inspireerde hem tot zijn boekwerkje over kasteel Develstein.

De verkwistende graaf

Ondertussen bleef Van Dam van tijd tot tijd Oosterhout bezoeken om het beheer van zijn vrouw te controleren en de hem toekomende gelden in ontvangst te nemen. Geheel tegen de verwachting in overleed de jeugdige graaf nog vóór zijn bejaarde echtgenote. Op weg naar Oosterhout logeerde hij in Breda in een huis aan de Markt, waar hij op 21 januari 1814 stierf. Hij werd bijgezet in de grafkelder van de familie Snellen in de Grote kerk te Breda. Nog lange tijd na zijn overlijden werd er, ook in de familie Snellen, druk gespeculeerd wie nu toch wel deze enigszins geheimzinnige graaf Florentinus Alexander Augustinus van Dam was, die het geld van zijn oudere echtgenote zo gewetenloos over de balk had gejaagd.

Na lang en volhardend spuurwerk slaagde professor Van der Hoeven erin, zo'n 100 jaar na het overlijden van de graaf, het nodige over zijn afkomst te ontdekken.⁵³ Florentinus Alexander Augustinus bleek het vijfde kind te zijn van Charles Philippe Louis vicomte de Dam. Omdat zijn oudere broers allen jong waren overleden, was hij in feite de stamhouder. Vader was kapitein der infanterie in dienst van de republiek der Verenigde Provinciën. Hij was in november 1757 gehuwd met Marie Françoise Josèphe de Rodoan, dite d'Estrépy. Florentinus Alexander Joseph Augustinus kwam ter wereld in Chièvres, dichtbij de Franse grens. Dat vader Van Dam zich met zijn gezin in deze legerplaats bevond, had alles te maken met het zogenaamde *barrière contract*. Dit gaf de republiek het recht om troepen te legeren in acht garnizoenssteden aan de grens van de Oostenrijkse Nederlanden met Frankrijk. Zo wilde men een Franse inval voorkomen als gevolg van de Oostenrijkse Successieperikelen.

De adellijke familie Van Dam was overigens pas recentelijk in rang in de adelstand verheven. De adellijke titel van vicomte of burggraaf was namelijk op 14 december 1743 door de toenmalige koningin Maria-Theresia aan Philippe Albert van Dam, de grootvader van Florentinus toegekend met het recht om de titel over te dragen aan de eerstgeborene.⁵⁴ Philippe Albert was luitenant-kolonel van het dragonderregiment de Ligne en evenals zijn zoon Charles Philippe in dienst van de Verenigde Provinciën. Hij had zijn verheffing tot burggraaf waarschijnlijk te danken aan zijn activiteiten tijdens de Oostenrijkse successieoorlog (1740-1748), waarin Frankrijk, Spanje, Pruisen en Beieren zich verzetten tegen de opvolging van Karel de IV door zijn dochter Maria Theresia. Dit strijdgewoel strekte zich ook uit tot de Zuidelijke Nederlanden, waar Philippe Albert gelegerd was. Merkwaardig is dat Florentinus in Hollandse documenten steeds zonder adellijke titel werd vermeld. Johanna Maria Elisabeth liet zich wel 'mevrouw de gravin' noemen en na de dood van haar echtgenoot 'douairière van wijlen de heer graaf van Dam', maar ergens schrijft zij dat zij, hoewel zij reeds jaren was getrouwd met de graaf van Dam, zij conform adviezen,

veiligheidshalve, steeds met haar eigen naam en toenaam ondertekende.⁵⁵ Het is de vraag of dit 'veiligheidshalve' te maken heeft met een eventueel ongeoorloofd gebruik van de grafelijke titel, of wellicht een gevolg was van de Franse tijd, waarin alles van adel verdacht was.

De dood van een gravin

Florentinus' bejaarde weduwe zou hem niet lang overleven. In oktober 1815 kreeg de douairière een ongeluk met haar koets, waarbij zij 'een ernstige kwetsuur opliep en geheel buiten zich zelf raakte van schrik'. Omstreeks 1812 had de familie zich weer met haar verzoend. Na het ongeluk werd zij dan ook liefderijk verpleegd door Agatha Snellen en haar echtgenoot Govert George van der Hoeven. Dat zij hem en de zijnen hiervoor zeer dankbaar was, bleek kort daarna. Op 14 oktober 1815 verscheen de bejaarde en door het ongeluk zeer verzwakte douairière voor Jean François Mirandolle, notaris te Breda, om haar testament op te maken. Daarin vermaakte zij aan haar neef en 'rentenier' Govert George van der Hoeven al haar weilanden en mastbossen te Oosterhout, al haar juwelen en parels en een zwart gelakt, met parelmoer ingelegd kabinetje met alles wat daarin zat.⁵⁶ Bovendien kreeg hij gedurende de rest van zijn leven de zuivere revenuen en inkomsten van het kasteel Lindenberg te Oosterhout. Daarnaast legateerde zij aan de zoons van neef Pieter Snellen, woonachtig te Rotterdam 'en zulks uit bijzondere genegenheid en vriendschap' al haar 'landereijen in de Zwijndrechtse Waard'. Hieronder viel ook Develstein, dat echter niet met zoveel woorden werd genoemd. Verder kreeg ene Ida van Tilburg, wonend te Oosterhout, een zilveren snuifdoos, die nog had toebehoord aan Johanna Maria Elisabeths broer Willem, en een dubbel verzilverd paternoster. De heer Peper van Beveren kreeg het vruchtgebruik van haar huis in Dordt.⁵⁷ De eigendom van dit huis ging echter, evenals de eigendom van kasteel Lindenberg, naar Johanna Maria Elisabeths 'naaste vrienden en erfgenamen van vaders kant', die ab intestato, dus volgens wettelijke regelingen, hiertoe gerechtigd waren. Zij kregen ook de helft van de resterende roerende en onroerende goederen, terwijl de andere helft naar de wettige erfgenamen van moeders kant gingen.

Twee dagen later, op 16 oktober, kwam Johanna Maria Elisabeth wederom bij de notaris voor een aanvulling op haar testament. Hierin gaf zij aan dat het haar wil en begeerte was om begraven te worden in de grafkelder van de familie Snellen in de kapel van de Grote kerk van Breda. Deze bijzetting diende te geschieden 's nachts om drie uur en wel op een eenvoudige, sobere wijze. Tevens legateerde zij aan neef Govert George van der Hoeven haar koets, koetspaarden, plus koets- en paardentuingage, waarbij zij aangaf dat hiervan niets binnen Oosterhout verkocht mocht worden. Verder kreeg hij ook nog haar 'chais', kar en alle overige boerengereedschappen, haar gouden en zilveren sieraden, kledij en alles dat maar enigszins had gediend 'tot dekking of sieraad' van het lichaam van de testatrice. Dat de krachten van de 89-jarige gravin het snel begaven, bleek uit de handtekening die zij slechts met grote moeite onder deze aanvulling plaatste. Deze was zo beverig dat de notaris erbij schreef: 'Dit is de handtekening van de vrouwe comparante die verklaarde door zwakheid thans niet anders te kunnen schrijven'.

Weer twee dagen later vervoegde Johanna Maria Elisabeth zich nogmaals bij de notaris, om ook nog te legateren aan haar lievelingsneef Govert George al haar zaaien weilanden, gelegen onder Steenberg. De echtgenote van neef Pieter van der Hoeven kreeg een Oost-Indische koffer met inhoud, al het porselein en een koffer met kleren die in bewaring gegeven was bij de heer C. Kroes te Dordrecht, commies op het kantoor der stadsaccijnzen aldaar. Laatstgenoemde heer kreeg voor de inder tijd aan de gravin bewezen diensten zes Hollandse effecten met een nominale waarde van f 1.000,- per stuk. Anna Clos, de echtgenote van Hendrik van Breugel en vroegere kamenierster van Johanna Maria Elisabeth, kreeg ook drie soortgelijke effecten plus de linnen en wollen kleren, die Govert George van der Hoeven 'te gering zal achten om voor zichzelf te behouden'.⁵⁸

Het zou de laatste keer zijn dat Johanna Maria Elisabeth voor de notaris verscheen. Op 20 oktober 1815 dacht men 'dat zij het gevaar te boven was. Zij heeft toen opgezeten en met behulp van twee mensen door de tuinkamer, die voor hare verpleging was ingericht, eenige passen geloopt. In den namiddag echter kreeg zij weer verheffing van koorts. Sinds dien tijd nam zij van uur tot uur zichtbaar af, de koorts verliet haar niet en de dokters gaven alle hoop op herstel op. [...] Zij is sedert dien tijd zeer gelaten in de wil van de Voorzienigheid, is van haar omstandigheden bewust, daar zij nog bij haar volle verstand is en bidt bijna zonder ophouden'.⁵⁹ Zij overleed enkele dagen later, op 31 oktober 1815 te Breda, in het aan de Haagdijk gelegen woonhuis van haar voornaamste erfgenaam Govert George van der Hoeven.⁶⁰ Het begraafboek van de Kleine kerk te Breda vermeldt dat voor de overleden 'hoogwelgeboren vrouwe' de doodsklok drie maal werd geluid.⁶¹

Na het overlijden van vrouwe Van Dam werd, volgens Schotel, het nog op Develstein aanwezige, maar reeds deerlijk geplunderde archief met de schilderijen, de huisraad en de kleding, in kisten gepakt, naar het slotje Lindenberg vervoerd. Hieronder bevonden zich ongetwijfeld ook diverse natuurkundige instrumenten, microscopen, telescopen, mechanische rariteiten en uurwerken uit de bijzondere collectie van Van Broeckhuijsen en Snellen. Het verhaal ging, dat de gehele afgevoerde inventaris, met uitzondering van het Beveren-familieboek en enkele schilderijen, werd geveild en voor spotprijzen 'aan de in groten getale bij die verkoping aanwezige Joodse handelaren' verkocht, aldus Schotel.⁶² Het notariële verslag van de veiling vertelt een ander verhaal.

De verzegeling en ontzegeling van de boedel

Op 1 november 1815 begaven Antonie Quirijns, particulier en Adrianus Brouwers, notaris te Oosterhout, zich in hun kwaliteit van executeurs-testamentair van de overleden douairière Van Dam naar Jan Simon Haullungius, de vrederechter te Oosterhout en bewoner van het slotje Brakestein, als zodanig ook de buurman van de douairière van Dam. Zij verzochten hem om het huis en de boedel van de douairière te verzegelen.⁶³ Dezelfde dag nog begaf Hallungius zich samen met zijn griffier, mr. Van Weel, en de beide genoemde heren naar het huis van de overledene, dat werd aangeduid met nr. 598, gelegen in de Ridderstraat en Middelwijk te Oosterhout. In het bijzijn van de beide heren werd het huis en de inboedel verzegeld. Een aantal

kasten en kisten werden afzonderlijk verzegeld en vervolgens werden de deuren en ramen van het vertrek waarin de betreffende meubelstukken stonden, ook nog verzegeld. Dit alles werd in een proces-verbaal vastgelegd. De verzegeling vond plaats met behulp van stroken papier, waarvan de uiteinden met zegellak werden vastgezet op een zodanige manier dat de deuren of kistdeksels niet meer konden worden geopend zonder dat dit zichtbaar werd. De griffier nam ook alle aangetroffen sleutels in bewaring.

De heren hadden twee dagen nodig voor de verzegeling. Een enkele maal vermeldde de griffier in zijn proces-verbaal een bijzonderheid. Zo stond er in de kamer boven de kelderkamer, uitzicht hebbend op de straat en het voorplein door drie ramen, een Oost-Indisch met paarlemoer ingelegd kastje waarin onder andere een 'klein machien' werd aangetroffen, alsmede ruim f 2408,- aan geld. Wat dat machien voorstelde, werd echter niet vermeld. Vermoedelijk was het een natuurkundig instrument uit de collectie van Adam van Broeckhuijsen of Willem Snellen. Nadat de vrederechter en de griffier alles in het huis, voor zover noodzakelijk, hadden verzegeld, gingen ze naar de stal en het koetshuis. Hier troffen ze een gele koets aan, voorzien van de wapenen der overledene. Hoe dit familiewapen eruit zag, is niet bekend. Gezien de voorliefde van de douairière voor adel zal dit wel het alliantiewapen van de familie Van Dam-Snellen zijn geweest. Voorts waren er twee zwarte paarden, paardentuig, stalgereedschap, een hoge kar en bijbehorend tuig. Antonie Fens, de koetsier en knecht verklaarde dat er een chaise [soort rijtuig] met bijbehorend tuig in Breda was achtergebleven. Deze behoorde ook tot de nalatenschap van de douairière. Geertrui Beunis, de dienstbode, moest onder ede verklaren dat er niets van de nalatenschap was verdwenen of vernield. Zij werd vervolgens als bewaarder van alle in het huis verzegelde en onverzegelde goederen aangesteld. Enkele maanden later vond de ontzegeling plaats.

Op maandag 22 januari 1816, even voor negen uur in de ochtend, wandelde vrederechter Hallungius voor deze ontzegeling en de inventarisatie vanuit zijn slotje Brakestein over de Ridderstraat naar het naburige Spijtenburg, het vroegere woonhuis van de overleden douairière. In zijn gezelschap bevonden zich mr. Cornelis van Weel, zijn griffier, notaris Gerardus Coets uit Oosterhout, en Maria Elizabeth de Kievit, eveneens uit Oosterhout. Zij was een 'beëdigde prijzeester', ofwel taxatrice, die overigens verklaarde 'niet te kunnen schrijven' en dus geen handtekening kon zetten onder de notariële akte waarin de inventarisatie zou worden vastgelegd. Op het voorplein van het slotje had zich intussen in de winterkou een illustre gezelschap verzameld. Het waren de 23 wettige erfgenamen of hun vertegenwoordigers, die door de notaris waren opgeroepen om getuige te zijn van 'de getrouwe en exacte inventarisatie en beschrijving van alle roerende goederen, contante penningen, bewijzen van eigendom, papieren en onderrichtingen, in- en uitschulden (vorderingen en schulden), voortkomende uit de nalatenschap van Johanna Maria Elisabeth Snellen, die gevonden zullen worden in het huis waar de overleden vrouwe heeft gewoond alhier te Oosterhout.'⁶⁴

Onder de erfgenamen bevonden zich uiteraard Govert George van der Hoeven en zijn echtgenote Agatha Snellen, Jan Bartholomeus Snellen, Cornelis Stolk als echtgenoot van Elisabeth Snellen, Cornelis Suermondt als echtgenoot van Hillegonda

Cornelia Snellen, en namens haar vijf minderjarige kinderen, Johanna van Stolk, de weduwe van Pieter Snellen.⁶⁵ Verder waren als erfgenamen aanwezig kapitein buiten dienst Pieter George Ruckert en Henrietta Maria Ruckert, echtgenote van vrederechter Van der Eijnde uit Zevenbergen. Temidden van al deze notarissen, juristen, magistraten, grootgrondbezitters en andere notabelen vielen de gezusters Bodel uit Gent op, naaister van beroep, dochters van Margaretha Snellen Paulusdochter. Zij hadden koopman en mede-erfgenaam Pieter Cornelis Tobias Snellen gemachtigd om namens hen aanwezig te zijn. Ook waren aanwezig Lucas Reijstenborgh, de inspecteur der registratie, en rentenier Anthony Quirijns en notaris Adriaen Brouwers, de executeurs testamentaire.

Op het voorplein verzochten Quirijns en Brouwers formeel aan vrederechter Hallungius of deze de verzegeling die hij op 1 november 1815 in het slotje Spijtenburg had aangebracht ten einde de goederen van de overleden gravin veilig te stellen, wilde opheffen. Hallungius liep vervolgens de brug van het slotje over met het gezelschap en betrad het. Binnen werden zij ontvangen door de dienstmeid, Geertrui Beunis, die eerder als 'zegelbewaarster' was aangesteld. Om stipt negen uur die dag nam de ontzegeling een aanvang. Het luidde in feite de laatste akte in voor Spijtenburg. Het gezelschap ging allereerst naar de kamer aan het einde van de gang. Nadat het zegel was verbroken, kon men de kamer in en werd er zorgvuldig genoteerd wat er werd aangetroffen en wat de geschatte waarde was. Hetzelfde gebeurde in de kamer boven de kelder. Inmiddels was het 5 uur in de middag geworden en men besloot de volgende ochtend om 9 uur verder te gaan met de 'eerste bovenkamer'. Deze nam een hele dag in beslag. De daarop volgende dag was nodig om 'een tweede bovenkamer met uitzicht op straat en boomgaard', 'de provisiekamer' en 'de slaapkamer van de meid' te inventariseren. Daarna had men een ochtend nodig voor 'een bovenkamer met uitzicht op boomgaard en tuin'. Enkele dagen later ging het gezelschap verder met 'de bovenkamer naast de slaapkamer van de meid', diverse ruimtes op de zolder, de keuken, de kelder en ten slotte de schuur. Verder gingen diverse dagen in februari heen met het uitzoeken en ordenen van alle paperassen.

Ondertussen had executeur Quirijns een koffer van de overledene uit Dordrecht gehaald. De inhoud bestond voornamelijk uit satijnen en zijden kleren en schoeisel. Het geheel werd aan de lijst met de geschatte waarde toegevoegd, waarbij werd genoteerd dat deze koffer met inhoud was gelegateerd aan 'de heer van der Hoeven'. Met deze heer werd ongetwijfeld bedoeld Pieter van der Hoeven, aan wiens echtgenote deze koffer door de overledene was toebedeeld. Alle meubilaire en andere roerende zaken bij elkaar kregen een waarde toegekend van *f* 3.731,- en 1 stuiver. Hierin waren ook begrepen twee paarden, een geit, een koets, een chais en een hoge kar, die in de schuur waren aangetroffen.

De inventaris vermeldde zo'n honderdtwintig schilderijen, waaronder veertig familieportretten, en twee silhouetten. Ongetwijfeld zullen veel van deze schilderijen afkomstig geweest zijn van Develstein. Helaas ontbreekt op de lijst een aanduiding van de schilders en de voorstelling. De meeste schilderijen werden simpelweg getaxeerd op *f* 1,-. Dat zich onder deze schilderijen drie kostbare werken van Cuyp bevonden, werd door de taxatrice blijkbaar niet onderkend. Eerst op de hierna volgende veiling werd sporadisch een naam van de kunstenaar genoteerd. Kort daarvoor

kwam ook de aanwezigheid van de Cuyps aan het licht. Naast diverse meubelstukken bevatte de opsomming ook andere goederen die wellicht uit Develstein kwamen: porseleinen kopjes, schotels en borden, tinnen en koperen voorwerpen, tapijten, pendules, klokken, horloges, barometers, verrekijkers, een zeemachine met instrumenten, een zonnewijzer, horlogemakers- en andere instrumenten, een koperen machine, een 'astrolabium', een waterpas, een klavecimbel, poppen en ander kinderspeelgoed, 'paviljoens met behangsels', ofwel gedecoreerde kamerschermen, en veel kisten en koffers, met of zonder 'rommelerij'. Het 'familieboek', dat werd gevonden in een bruine, met verschillende soorten hout ingelegde secretaire in de voorkamer en dat werd gewaardeerd op f 12,- was ongetwijfeld het fraaie *Beverenfamilieboek*, dat eeuwenlang op Develstein was bewaard.

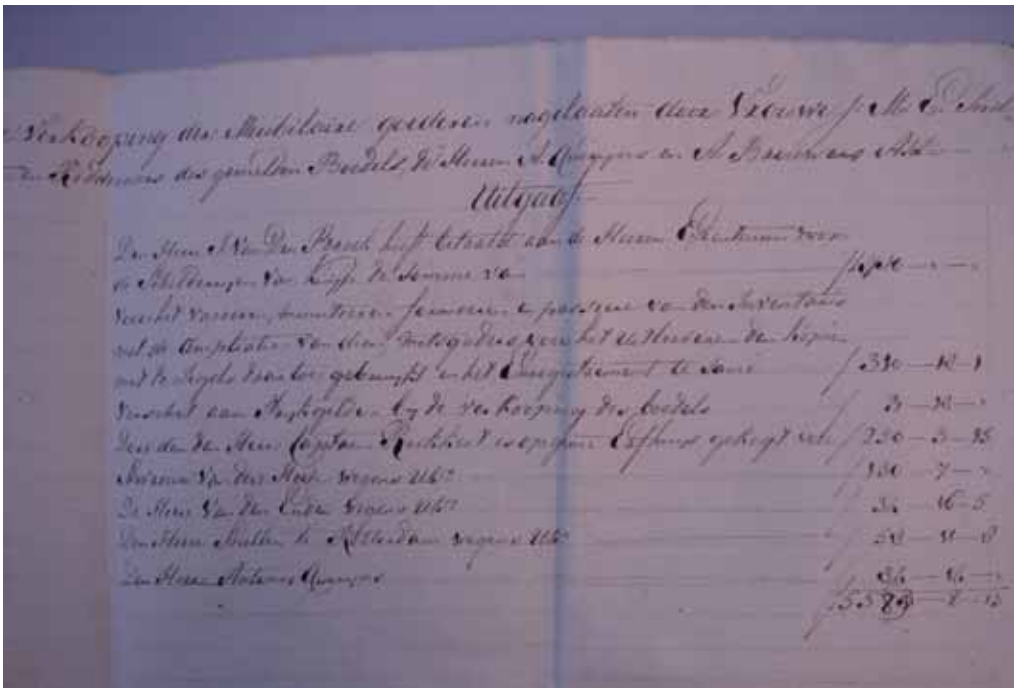
Op 6 maart werd het contante geld geteld en genoteerd, waarna een lijst werd opgesteld van alle lopende vorderingen, waaronder veel pachtopbrengsten, effecten en schulden. De totale getaxeerde waarde van de roerende zaken, vorderingen en contant geld werd bepaald op f 50.536,- en 1 stuiver, de schulden bedroegen f 3.481,- en 2 stuivers.

Op 30 maart daaropvolgend werd een lijst gemaakt van alle onroerende goederen. De overledene bleek landerijen te bezitten in Willemstad, Wieldrecht, Gilze, Steenberg, Oosterhout en Dordrecht. Ook vermeldde de lijst onder het kopje Zwijndrecht: 'Het slot Develstein gelegen onder Zwijndrecht, belend oost, west, zuiden en noorden eigen erf, bestaande verder uit de boerenwoning van Develstein te Zwijndrecht, zijnde een huis, schuur, keet en moestuin gelegen in de kleine boomgaard van Develstein met 6 morgen en 100 roeden zaailand gelegen ten zuidoosten van de hofstede Develstein [...]'. Ook de overige daarbij liggende, eveneens verhuurde percelen zaai-, wei-, en hooiland in Grootte Lindt en Heer Oudelandsambacht werden opgesomd. Aan het eind van de opsomming werd aangegeven dat de overledene op 14, 16 en 18 oktober 1815 diverse goederen had gelegateerd, waarbij kortheidshalve werd verwezen naar de inhoud van bedoelde testamentaire beschikkingen.

Op 22 april ten slotte werden nog enkele kistjes en kastjes geopend zoals een bruin ingelegd kastje en een zwarte kist met ijzeren beslag, aangetroffen op de kelderkamer, een blauw geverfde kist, gevonden in de gele kamer, en een ijzeren kist en kastje uit de kamer boven de kelder.⁶⁶ Al deze kistjes en kastjes bleken geheel gevuld te zijn met oude boeken en papieren. De kans is groot dat veel van dit alles uit Develstein afkomstig was.

De publieke verkoop van een adellijke inventaris

Op 4 mei 1816 werd de openbare verkoop van de boedel aangekondigd door het ophangen van biljetten op de door de wet voorgeschreven plaatsen te Oosterhout, zoals aan het kasteel Lindenberg, aan de hoofddeur van het stadhuis, aan de gehoorzaal van het Vredegerecht en aan een boom op de markt. Het biljet maakte bekend dat op 7 mei 1816 en volgende dagen om 10 uur 's morgens op het kasteel Lindenberg publiekelijk aan de meestbiedende verkocht zouden worden de nagelaten goederen van wijlen vrouwe Johanna Maria Elisabeth Snellen, douairière Van Dam, bestaande uit kabinetten, secretaires, bureaus, latafels, stoelen en tafels, ledikanten en

15. Notitie verkoop schilderijen Cuyp aan de heer J. van Den Broek.

behangsels, bedden en toebehoren, spiegels, pendules, uurwerken, een koffer met allerhande soort van ammunitie in hout, koffers en kisten, enige astronomische instrumenten, allerhande soort ‘gemaakt en ongemaakt koper en tin’, ijzer- en glaswerk, twee barometers, diverse kachels, matrassen, een klavier, enige oudheden en rariteiten, alsmede een aanzienlijke verzameling schilderijen van verschillende meesters, ‘waaronder speciaal drie stukken van Kuip’ [Cuyp].⁶⁷ De totale veilingopbrengst bedroeg f 6.999,- en 11 stuivers. Meer dan de helft van dit bedrag kwam van de drie schilderijen van Cuyp. Deze werden verworven door de heer Jan Boudewijn van den Broek te Oosterhout voor in totaal f 4.710,-. Voor 24 stuivers kreeg hij eveneens een schoorsteenstuk.

Het familieboek werd, tezamen met een schilderij, voor f 455,- door de heer Beelaerts van Emmichoven uit Dordrecht gekocht.⁶⁸ Laatstgenoemde kocht eveneens marmeren beelden, een doosje met penningen en enkele boeken. Diverse ‘instrumenten’ waaronder een verrekijker, een horloge, horlogeplaten, een draaier voor een zonnewijzer en koperen platen gingen naar de heer Snellen te Rotterdam. Met f 30,- op het astrolabium was de heer Rijsterborgh de hoogste bieder. Hij verwierf eveneens twee schilderijen van Beeldemaker voor f 8,-. Jonas Hartog ging naar huis met twee portretten van Van Dam. Op de veiling waren diverse militairen aanwezig zoals kapitein Ruckert en de generaals Meijer en Concourt. Mevrouw Van der Hoeven kocht vooral meubelen en huishoudelijke voorwerpen, evenals de heer Rees, jufvrouw Van de Corput, mevrouw Bakx en de dienstmeid Geertrui Beunis.⁶⁹

BEKENDMAKING.

ADRIAAN BROUWERS Az. en ANTONY QUBYNS, beide woonende te Oosterhout, zullen, in kwaliteit als Executeurs van den laatste Wil van Vrouwe **JOHANNA MARIA ELISABETH SNELLEN,** Douairière van den Wel Edeelen Hoog Gebooren Heere **A. A. E. GALLÉ VAN DAM,** op Dingsdag den Zevenden Mei 1816 en volgende dagen, 's morgens om tien uren, op het Kasteel *Lindeburg,* te Oosterhout, door een bevestigd mituitrit, publiek aan de Meestbiedenden doen Verkoopen:

De nagelaten Goederen van wijle de voornoemde Overledene,

bestaande

In Kabinetten, Secretaires, Bureau's, Latafels, Stoven en Tafels, Ledkanten en Behangfels; Bedden met hun behuizingen; Spiegels, Pendules, Urwerken; een Koffer met alrehande soort van **AMMUNITIE IN HOUT;** Koffers en Kisten; enige **ASTRONOMISCHE INSTRUMENTEN;** alrehande soort van zilver en goud; koper en Tin, Haer- en Glaswerk; twee Barometers; verscheiden Kaghels; Matrasen; een Klavier; enige **OUDHEDEN** en **RARITEITEN.** — Mingsaders

Eene aanzienlijke Verzameling van Schilderijen,

van differente Meesters, waar onder speciaal **NIET STEKES VAN KUIP;** — en 's gelyk wijders alrehande te koop zal worden gepreenteerd. Zallende op Woensdag den Achtsten Mei 1816, 's morgens om tien uren, met het Verkoopen der Schilderijen begonnen wordel.

Iemand gading behoudende, kome ten dage, naar en plaats voorsicherven, aandouere de Voorezonden en doe zijn voorleel.

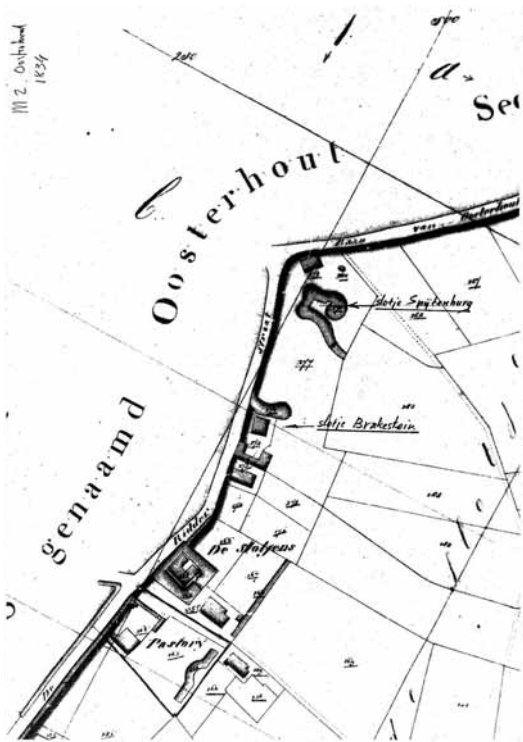
Zallende alle de Goederen, behalven de Schilderijen, dages voor de Verkoopng voor een ieder te zien zyn; 's morgens van negen tot twaalf- en naemiddag van twee tot vier uren; en ten aanzien der Schilderijen, zal een ieder, des begeernde, vate en aandringing door de Executeurs voorezond gegeven wordes.

Zeg het Voort.

Te BREDA, bij **J. A. OUKOOP,** Stads-Deukker,

16. Aanplakbiljet veiling boedel Johanna Maria Elisabeth Snellen, douairière Van Dam.

Over de landerijen en de tienden die niet aan bepaalde personen waren gelegateerd, zoals de grondpercelen te Willemstad en Wieldrecht en het bos te Gilze, diverse rentes en een deel in de tienden van Emmichoven en Ganswijk ontstond al direct onenigheid tussen de erfgenamen. Govert George van der Hoeven en diens echtgenote Agatha Snellen wilden deze 'in natura verdelen', maar de andere erfgenamen wilden een en ander via een openbare verkoop geregeld zien. Zij vroegen de rechtbank hierover vonnis te wijzen. Deze benoemde eerst enkele deskundigen. Die concludeerden dat bedoelde verdeling in natura, met name door het grote aantal erfgenamen, in feite onmogelijk was en grote nadelen zou meebrengen. De rechtbank bepaalde vervolgens bij vonnis van 20 juni 1816⁷⁰ dat genoemde goederen dus openbaar moesten worden verkocht, hetgeen in september 1816 geschiedde.

17. Kadasterkaart locatie Spijtenburg.

Het einde van twee fraaie kasteeltjes

Het slotje Lindenberg dat evenals Develstein vrijwel niet was onderhouden, verkeerde na het overlijden van gravin Johanna Maria Elisabeth in een desolate toestand. Govert George van der Hoeven, die testamentair de 'tocht' ofwel de opbrengst van Lindenberg levenslang toebedeeld had gekregen, zag daar spoedig vanaf, omdat de noodzakelijke reparaties en het onderhoud een eventuele huuropbrengst verre zouden overtreffen. In 1818 besloten de erven in onderling overleg het slotje te Oosterhout publiek te verkopen. Een niet onbelangrijk obstakel hierbij vormde een bepaling in het testament van 14 oktober 1815, waarbij de douairière aan haar koetsier en knecht Antonie Fens had toegezegd dat hij en zijn echtgenote Maria Bavelaar hun leven lang vrije inwoning zouden mogen hebben in het huisje, staande naast de stal van Lindenberg. Om dit beletsel weg te nemen werden Antonie Fens en Maria Bavelaar door de erfgenamen 'uitgekocht'. Ten overstaan van notaris Brouwers te Oosterhout deden zij op 3 oktober 1818 afstand van genoemd recht voor de somma van *f* 375,-.⁷¹ Bij de hierna volgende openbare verkoop werd Lindenberg het omschreven als 'eene omwaterde huijzinge, neerhuijzinge, stalling voor vier paarden, koetshuis en schuur, groote voorplijn, boomgaard en moestuin, groot omtrent een morgen'. Na aftrek van allerlei rechten en kosten bleek de netto opbrengst *f* 1.156,-.

te bedragen, een opbrengst die over een groot aantal, soms moeilijk te traceren erfgenamen moest worden verdeeld.

De koper van Lindenberg was de eerdergenoemde vrederechter Jan Simon Hallungius, eigenaar van het slotje Brakestein, dat naast het grondgebied van Spijtenburg was gelegen. Hallungius (1759-1834) was een belangrijk en invloedrijk man op bestuurlijk gebied in Oosterhout.⁷² In 1784 werd hij drossaard, schout en kastelein van de Vrijheid Oosterhout. Hij overleefde in een bestuursfunctie, met enige strubbelingen, achtereenvolgens het ancien regime, de Bataafse republiek en de Franse tijd. Uiteindelijk, in het Koninkrijk der Nederlanden, was hij burgemeester en vrederechter te Oosterhout en nam hij zitting in de Staten van Noord-Brabant. Overigens heeft na de dood van Johanna Maria Elisabeth de kapitein-buiten-dienst Pieter George Ruckert, een van haar erfgenamen, nog enige tijd op Lindenberg gewoond. Hij overleed daar op 8 maart 1821.⁷³ Kort daarna, nog in hetzelfde jaar, liet Hallungius in 1821 Spijtenburg grondig slopen. Slechts het eilandje bleef over als herinnering aan wat eens een der mooiste slotjes van Oosterhout was.

Kasteel Develstein overleefde evenmin de tand des tijds. Ook dit kasteel verkeerde na het overlijden van de gravin in een vervallen toestand. Het werd toevertrouwd aan de zorgen van Cornelius Tobias Snellen, een zoon van de in het testament genoemde neef Pieter Snellen, die inmiddels was overleden. Cornelius Tobias had echter zijn handen vol aan de lucratieve buskruitfabriek aan de Schiekade te Rotterdam, die hij van zijn vader had geërfd. Voor Develstein had Cornelius Tobias minder aandacht, zodat het kasteel binnen enkele jaren volledig in een bouwval veranderde. Volledig in strijd met de laatste wil van de gravin werd Develstein omstreeks 1824 afgebroken. Ook hier resteert slechts een eilandje als een klein monument voor al die bewoners die hier hun sporen hebben nagelaten.

De naast het eilandje gelegen oude kasteelboerderij Develstein, die gezamenlijk eigendom was van de erfgenamen Snellen, overleefde aanvankelijk wel de afbraakwoede. De pacht leverde voldoende op voor toereikend onderhoud. Diverse familieleden wilden uiteindelijk de boerderij, het ernaast gelegen eilandje en de overige daarbij gelegen grondpercelen verkopen, maar dit stuitte op hardnekkig verzet bij Cornelius Tobias. In 1865 daagden de verkooplustige familieleden hem voor de Arrondissementsrechtbank te 's-Hertogenbosch. Bij vonnis van januari 1866 werd hun verzoek door de rechter toegestaan. Zo kwamen de boerderij en de omliggende grondpercelen in februari 1866 in de openbare verkoop. En daarmee geraakten alle bezittingen van de familie Snellen bij Zwijndrecht in andere handen. Koper van de boerderij werd de toenmalige pachter, Hendrik Moerkerken. Na diverse wisselingen van eigenaren werd boerderij Develstein in september 1966 in het kader van een 'onteigeningsplan in het belang der volkshuisvesting' ten slotte ook afgebroken. Een enkele kastanjeboom naast het lege kasteelilandje markeert nog de plek waar eens de oude boerderij stond en waar eertijds het befaamde kasteel zich langs de eeuwenoude Devel verhieft.

Bijlage ⁷⁴

Kosten voor de begrafenis van Anna Hennequin, weduwe Pieter Snellen, op 21 december 1742 te Rotterdam overleden en op 19 januari 1743 in de Grote kerk te Breda begraven. Het vervoer van het lijk naar Breda ging per jacht.

Verklaring geldbedragen:

fl = gulden, st, = stuiver, penn. = penning

Voorbeeld: 5.17.8 = vijf gulden, zeventien stuivers en acht penningen.

	fl/st/penn.
<u>Kosten te Rotterdam</u>	
aen twee personen voor afleggen van het lijk	10.10.-
voor 't huys brengen van de kist	1.10.-
voor 't plooiën van het doodgoed (<i>kleding dode netjes plooiën</i>)	1.10.-
voor de kist met ringen schroeven en bekleedsel	39.7.8
aen de 14 dragers die het lijk van de overledene ter aerde hebben gebracht, ijder een gouden scheepjesschelling daarvoor betaald Fl.10.13.- per stuk	149.2.-
impost op het begraven met zegel	31.10.-
voor kerkgerechtigheid, luyen etc.	64.5.-
aan de commissaris van de bidders voor t'loon van hem en van de vier bidders.	35.12.-
voor de tienjarige verhoging van het graf	3.1.-
voor de huur van de mantels, kleen en baeyj	37.5.-
huur negen rouwkoetsen	37.-.-
aen de koetsier voor schade van zijn rouwbanden en handschoenen	2.-.-
voor het zegel tot d'opleescedulle	3.15.-
aen de doodgravers voor haer salaris en fooi	4.-.-
aen deselve voor 't sluijten van de kist	1.4.-
voor ombrengen van den rouw	1.19.-
voor het aantekenen van het luijden	-6.-
voor rouwbanden van de bidders en knegt	7.10.-
voor handschoenen van deselve	3.5.-
aan den Vrijman voor extra	5.-.-
aan de drie andere bidders mede voor extra	10.4.-
aan de knegt voor mede gaan met de bidders	6.-6.-
aan de koetsier die het lijk heeft gereden voor een fooij, een hoet en een paer schoenen	11.5.-
voor rouwbanden en handschoenen voor de dragers en koetsiers	48.4.-
voor drukken van de brieven en lack	18.8.-
voor porten van brieven	5.11.-
aan de koster voor het ligten van het lijk om te transporteeren	44.12.-

voor de huur van 't jagt, waermede het lijk is getransporteert	70.-.-
voor een rouwgeus en vleugel	8.-.-
<i>(rouwvlag die van de boegspriet waait en dito windvaan)</i>	
voor verdere oncosten op 't transporteeren van het lijk gevallen	18.-.-
voor rouw van twee mejiden en een knegt ten sterfhuse van de overledene	<u>390.-.-</u>

Totaal Rotterdam 1070.11.8

Kosten te Breda

aan de Bidders voor het omzeggen van de doot	9.9.-
voor de drie lamfers <i>(gaas als rouwfloers om de hoed)</i>	
voor de bidders	5.17.8
voor drie paar handschoenen voor de bidders	1.13.-
voor 8 paar handschoenen voor de dragers	4.-.-
aan de Metselaar voor openen en toedoen van het graf	5.-.12
aan de mantels voor de dragers	1.16.-
aan de agt dragers en twee lantaarndragers	27.-.-
<i>(lantaarn- en lichtdragere begeleiden de lijkstoet die in de avond of nacht naar de Grote kerk trokken)</i>	
aan 't kistkleed en fooij	- .12.-
aan de hondeslager een fooij	- .6.-
<i>(de hondeslager was een kerke knecht die met een zweep de honden uit de kerk joeg)</i>	
voor wijn, kaarsen en bier	4.10.-.
een boete voor het begraven van d'heer Pieter Snellen	6.-.-
voor de Armen wegens het s'avonds begraven van de overledene	25.-.-
de kerkeregten van het begraven van d'overledene	<u>132.14.-</u>

Totaal Breda 223.18.4

Totaal Rotterdam 1070.11.8

Totaal 1294.9.12

AANTEKENINGEN

1. J.H. van Mosselveld, 'De Slotjes te Oosterhout', in: *Jaarboek De Oranjeboom* 20 (1967), 169.
2. A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden* (1639), 633.
3. J.W.A. Verhulst, *Duizend en een bijzonderheden uit het oude Oosterhout*. Deel II (Oosterhout, z.j.), 318 e.v. Het is echter zeer de vraag of Verhulst de cryptische tekst van Schoemaker juist heeft vertaald. Schoemaker schrijft volgens Mosselveld (1967), 168: 'Dese naam soude voortgekomen zijn [...] door het bouwen van hetselve omdat daar een huys gebout synde den eygenaar derselve sulcxx niet gaarne had gezien, waardoor dit doende de naam van Speijtenburch gekregen heeft.' Deze tekst kan evengoed slaan op de spijt van de naburige eigenaren.
4. Mosselveld (1967), 170. Mosselveld vermeldt in *Jaarboek De Oranjeboom* 17 (1964), 68 e.v. dat Spijtenburg in 1580 en 1630 inclusief bijbehorende terreinen en opstellen werd getaxeerd op 300 Vlaamse ponden. Daarmee was dit slotje één van de hoogst getaxeerde slotjes van de in totaal toen nog zeven slotjes in Oosterhout. Ter vergelijking: het slotje Limburg werd op respectievelijk 300 en 280 Vlaamse ponden getaxeerd.
5. Van Mosselveld (1967), 172.
6. Prof. mr. H. van der Hoeven, *Geschiedenis van onze familie* (1923), 148, 149.
7. Voor een uitvoerige genealogie van Snellen, zie: *Nederlands Patriciaat*, jrg. 14 (1924), 300-322.
8. Willem Snellen was niet de eerste Snellen in Oosterhout. In 1612 had ene Hendrik Snellen, samen met jonkheer Lier al het slotje Limburg aangekocht. (Zie Van Mosselveld, in: *Jaarboek De Oranjeboom* 17 (1964), 87 e.v. De familierelatie tussen Willem en Hendrik Snellen is niet duidelijk. De initialen HS zijn nog te vinden in slotje Limburg.
9. Bartholomeus Snellen werd op 23 augustus 1577 te Breda geboren als zoon van Peter Snellen en Elisabeth van Deurne. Uit zijn huwelijk met Maria van Giffen werden geboren Willem, Christina en Elisabeth. Bartholomeus overleed te Vlissingen op 16 juli 1625. Van der Hoeven (1923), 122 en 124.
10. Van der Hoeven (1923), 120 en 121.
11. Th.E. van Goor, *Beschrijvinge der Stad en Lande van Breda* (s-Gravenhage, 1744), 169.
12. Pieter werd volgens het doopboek van de Gereformeerde gemeente te Oosterhout geboren op 4 november 1635.
13. F.A. Brekelmans e.a., *Geschiedenis van Breda, aspecten van de Stedelijke historie 1568-1791*. Deel II (Tilburg, 1977), 102.
14. Stadsarchief Breda (SAB), Excerpten vonnissen, deel R.112, nr. 83, register criminele vonnissen.
15. Van der Hoeven (1923), 150.
16. Regionaal Archief Tilburg (RAT), archief nr. 2000, Dorpsbestuur Oosterhout, nr. 1277.
17. Het beheer van deze gelden was kennelijk niet geheel sluitend, want na de dood van Pieter Snellen werd er over de periode 1691-1698 een tweede berekening gemaakt, namens zijn weduwe Anna Hennequin door de oudste zoon, de advocaat Willem Snellen. RAT, archief nr. 2000, Dorpsbestuur Oosterhout, nr. 842.
18. Mededeling J. Broeders, oud-gemeentearchivaris Oosterhout.
19. De overige kinderen die de volwassen leeftijd bereikten waren Catharina (1671-1720), Bartholomeus (1675-1703), Pieter (1677-1730), Hendrik (1679-1769), Maria (1681-1749) en Paulus (1683-1731). Zoon Jan (1673-1691) stierf een dag na zijn achttiende verjaardag op 's lands schip 'De zeven Provinciën'.
20. Van der Hoeven (1923), 149.
21. Van der Aa (1639), 634.
22. Gerrit van der Hoeven was sinds 1701 ontvanger van de verpondingen en gemene middelen van de vrijheid Oosterhout, maar later ook president-schepen en tevens stadhouder van de schout. Hij was een vermogend en invloedrijk man. Het slotje Limburg had hij in 1721 gekocht. In 1725 kocht hij ook de grond terug gelegen op de Braak, die eerder bij het slotje had gehoord.
23. Van Mosselveld (1964).
24. Vader Jan van Broeckhuijsen.
25. Voor een beschrijving van dit voorbeeld van miniatuurkunst door Van Broeckhuijsen, zie: Kees van der Leer, *Develstein, De geschiedenis van een kasteel* (Zwijndrecht, 2006), 28.
26. G.D.J. Schotel, 'Het Slot Develstein' in: *Geschied- letter- en oudheidkundige uitspanningen* (1840), 73. Schotel betreft het dat veel van de manuscripten van Van Broeckhuijsen nooit in druk zijn verschenen en verloren zijn gegaan.

27. Het Londense 'Clockmaker's Museum', gevestigd in 'The Guildhall' van Londen, is in het bezit van een klok van Adam van Broeckhuijsen. Mondelinge informatie A.L.J. van den Berg.
28. BHIC, inv.nr. 346, nr 509, hfst. 22. Als historicus schreef Van Broeckhuijsen verder nog een verhandeling over 'de Heren van Breda' (1738), twee jaar later gevolgd door 'Het aloude graafschap van Strijen'. Overigens zijn deze manuscripten nooit in druk verschenen, evenmin als zijn 'Krijgskundige memorien', met notities over diverse veldtochten. In het Van Beveren-familieboek vulde hij diverse bladzijden met een kort overzicht van de geschiedenis van Develstein. In 1741 voltooidde Van Broeckhuijsen een eigenhandig geschreven boekwerkje, waarin hij op dunperkamenten bladen nogmaals de historie van Develstein beschreef met daarbij unieke, door hemzelf vervaardigde en ingekleurde tekeningen van elke gevel van Develstein, alsmede een plattegrond van iedere verdieping. Zie: Kees van der Leer, *Develstein, De geschiedenis van een kasteel* (2006) en C.L. van der Leer, 'Develstein en zijn bewoners', in: *Zwijndrechtse Wetenswaardigheden III* (2007), 91-171.
29. Universiteitsbibliotheek Tilburg, in bruikleen van het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC), khs.c214.
30. Zie over Spijtenburg: Van Mosselveld (1967), 167-179.
31. Van Mosselveld (1967), 174.
32. In 1731 was Johan Diederik Pompe van Meerdervoort de door Van Broeckhuijsen genoemde heer van Meerdervoort. Deze was in 1723 gehuwd met zijn nicht Johanna Alida Pompe van Meerdervoort, die in 1722 het buiten Meerdervoort had geërfd. Zie: C.L. van der Leer, 'De tuinen van Meerdervoort', in: *Zwijndrechtse Wetenswaardigheden I* (Zwijndrecht, 1994), 57-64.
33. Zie voor de benoeming van heemraden o.a. C.Y.A. Camphuis-Haakman, *De Glascollectie van het Waterschap IJsselmonde* (1992), 11. De schrijfster vermeldt dat de verkregen vrijheid bij benoemingen in de achttiende eeuw leidde tot grote vriendjespolitiek. De dijkgraaf benoemde naar willekeur familieleden en goede vrienden.
34. Voor de geschiedenis van Develstein, zie Kees van der Leer, *Develstein, De geschiedenis van een kasteel* (2006) en C.L. van der Leer, 'Develstein en zijn bewoners', in: *Zwijndrechtse Wetenswaardigheden III* (2007), 91-171.
35. Van Mosselveld (1967), 173.
36. Van der Hoeven (1923), 223.
37. Het Leidse Museum Boerhaave is in het bezit van een door Willem Snellen vervaardigde 'astronomische klok'. Zie catalogus nummer 6 Hans Hooijmaijers, *Teeling time, Devices for time measurement in Museum Boerhaave*.
38. Camphuis-Haakman (1992), 76 en 77. De auteur noemt hier ten onrechte heemraad Willem Snellen de echtgenoot van Godelive. Heemraad Willem was de ongehuwde zoon van Godelive. Merkwaardig genoeg vermeldt het wapenboek een onjuist geboortjaar van Willem Snellen, 1729 in plaats van 1727.
39. Brussel wordt als officiële laatste woonplaats in 1791 vermeld in het hierna te noemen testament van Willem Snellen.
40. Familearchief Snellen-Van der Burgh. In dit archief bevindt zich een manuscript *Familieboek Snellen*.
41. Volgens het *familieboek Snellen* waren Pieter Snellen (1761-1814) en Bartholomeus Snellen (1764-1819) die voluit Jan Bartholomeus heette, de twee enige, toen nog levende zoons van Cornelius Tobias Snellen (1724-1777) en Hillegonda van der Wallen (1729-1790). Cornelius Tobias was geboren uit het huwelijk van Hendrik (Pieterszoon) Snellen (1679-1769) en Elisabeth Huys (1684-1731). Genoemde Hendrik was een zoon van Pieter Snellen (1635-1693) en Anna Hennequin en dus een broer van Willem (Pieterszoon) Snellen die huwde met Godelive van Broeckhuijsen, de moeder van testateur Willem (Willemszoon) Snellen. Pieter en Bartholomeus waren dus neven van deze testateur en in feite de meest rechthebbende erfgenamen in de mannelijke lijn. Pieter Snellen was gehuwd met Johanna van Stolk, een telg uit een rijke Rotterdamse koopmansfamilie. Hij was o.a. lid van de Rotterdamse vroedschap, hoogheemraad van Schieland en koopman in krijgsbehoeften. Verder bezat hij een kruutfabriek aan de Schiekade te Rotterdam. Over het beroep van Jan Bartholomeus vermeldt het familieboek geen verdere gegevens. Uit enkele archiefstukken blijkt dat hij fabrikant van zwavel en houtskool was.
42. Ook Paulus Snellen (1683-1747), de jongste broer van Willem (Pieterszoon) Snellen, had vier zoons, maar voor zover uit het familieboek is op te maken, hadden dezen geen mannelijke nakomelingen. Wel huwde een dochter van Paulus, Anna, met Pieter van der Hoeven. Hiervan was een nazaat Govert George van der Hoeven, die verderop in dit verhaal een rol speelt.
43. In het *familieboek Snellen* bevindt zich op p. 47-51 een handgeschreven verhandeling, getiteld 'Het slot Develstein'. De auteur wijst er op dat veel van de onroerende goederen van de familie Snellen o.a. bij

- Oosterhout in handen waren gekomen van de familie Van der Hoeven, die door huwelijk gelieerd raakte aan de familie Snellen. De auteur vermoedt dat het testamentaire verbod om Develstein te verkopen wellicht diende om in ieder geval nog iets van de onroerende goederen voor de familie Snellen te behouden.
44. Cornelis van Erlach van der Bilt la Motte (1829-1868) publiceerde recensies, schetsen en novellen, voornamelijk in tijdschriften en zogenaamde jaarboekjes of almanakken als *Holland*. Zijn 'vertelling', 'De laatste jonkvrouw van den Develstein' werd opgenomen in *Holland, almanak voor 1856*, 105-194. Hij was een vriend van de bekende predikant-historicus Schotel. Een soortgelijke roman over genoemde jonkvrouw Johanna Maria Elisabeth Snellen werd geschreven door J.C. Bondam en verscheen in 1888 in het tijdschrift *Europa*, onder de titel 'Een huwelijk op het eind der achttiende eeuw'.
 45. Enkele voorbeelden van de feitelijke onjuistheden in de roman: het huwelijk werd niet op Develstein voltrokken maar te St. Josse de Noode bij Brussel; de zuster van Johanna, die in de roman ook een rol speelt, was reeds voor dit huwelijk overleden; dat de bruidegom kort na de huwelijksvoltrekking verdween, is in geen enkele bron terug te vinden.
 46. Van der Hoeven (1923), 230-233.
 47. Agatha Snellen (1758-1829) was een dochter van Cornelius Tobias Snellen en Hillegonda van der Wallen.
 48. Govert George van der Hoeven (1750-1826) was een zoon van Pieter van der Hoeven (1717-1776) en Anna Snellen (1720-1759). Anna Snellen was een dochter van Paulus en een kleindochter van Pieter Snellen en Anna Hennequin. Govert George van der Hoeven (1750-1826) was gehuwd met Agatha Snellen (1758-1829), een zus van Pieter en Jan Bartholomeus. Zij woonden o.a. op het buitenhuis 'De Moeren' te Zundert.
 49. SAB, Notariële archieven Breda, inv.nr. N.1149, akte 77. Opmerkelijk is dat in deze akte de adellijke titels ontbraken. Dit versterkt de twijfel of Van Dam wel gerechtigd was om een adellijke titel te gebruiken. Zie hierover elders in deze bijdrage.
 50. De belangen van de familie Snellen en de familie Van der Hoeven waren steeds meer parallel gaan lopen, mede omdat de Van der Hoevens en Snellens dezelfde veengebieden aan het ontginnen waren, resulterend in twee nu nog bestaande landgoederen 'De Oude Buissche heide' en 'De Moeren'. Door huwelijken met partners uit beide families raken de belangen nog meer verstrengeld. Eerder werd vermeld dat Maria Snellen (1681-1749), een zuster van Willem Snellen (1669-1730) huwde met Gerrit van der Hoeven, die in 1721 het slotje Limburg kocht. Een van hun zonen was Pieter van der Hoeven (1717-1776), kolonel van een infanterieregiment. Ook hij huwde weer met een Snellen, namelijk Anna, de dochter van Dr.Paulus Snellen uit Breda. Bron A.I. Menalda van der Hoeven, Speurtocht door de Langstraat. Bibliotheek Stadsarchief Breda nr. 15-F-18.0.
Uiteindelijk kwamen vrijwel alle bezittingen die de familie Snellen in Brabant bezat begin 19de eeuw in handen van de familie Van der Hoeven.
 51. *Familieboek Snellen*, 49.
 52. G.D.J. Schotel (1807-1902) was predikant te Tilburg. Daarnaast schreef hij diverse geschiedkundige werken, waaronder de eerder genoemde verhandeling over 'Het Slot Develstein' in: *Geschied- letter- en oudheidkundige uitspanningen* (1840).
 53. Van der Hoeven (1923), 227-229.
 54. Baron De Herckenrode, *Nobilarie de Pays Bas et du comté de Bourgogne* (1870).
 55. Van der Hoeven (1923), 227.
 56. Diverse documenten en bescheiden afkomstig uit het Develsteinse Van Beverenarchief kwamen eveneens in handen van de familie Van der Hoeven. Beelaerts van Blokland (1943) vermeldt in kol. 169 dat het *familieboek Van der Hoeven* de mededeling bevat dat Schotel een heel kistje met papieren betreffende de familie Snellen en stukken betreffende Develstein, de Van Beverens enz. van het echtpaar Van der Hoeven-Broeckhoff van Jaarsveld te leen heeft gekregen en behouden. In 1922 werden de overgebleven stukken door de eerder in noot 181 genoemde prof. mr. H. van der Hoeven (1843-1924) in bruikleen afgestaan aan het Stadsarchief Dordrecht. Genoemde H. van der Hoeven was een kleinzoon van hiervoor genoemd echtpaar.
 57. Met de heer Peper van Beveren werd bedoeld Aart Peper de Bevere, een nazaat van ene Aart Peper, die in 1728 was gehuwd met Maria de Bevere en die haar familienaam aannam door zich Peper de Bevere te noemen. Maria de Bevere was een kleindochter van Gerard, die weer een zoon was van Willem van Beveren en Cornelia Schaap. Zie hierover Beelaerts van Blokland (1944) kol. 89.
 58. SAB, toeg.nr. 50, jaar 1815, nr. 251 (14 oktober), 254 (16 oktober) en 260 (18 oktober).
 59. Van der Hoeven (1923), 235.

60. Het *familieboek Snellen* noemt op p. 50 als plaats van overlijden Sundert (met Huize de Moeren, het buitenverblijf van Govert George van der Hoeven). Het testament van notaris Mirandolle vermeldt in de marge 31 oktober 1815 als overlijdensdatum en Breda als overlijdensplek, evenals *Het Nederlands Patriciaat* (1924) p. 307. Het woonhuis van Govert George van der Hoeven aan de Haagdijk te Breda wordt vermeld in de hierna nog te noemen boedelbeschrijving van de overledene.
61. SAB, DTB-III-8 nr. 890.
62. Schotel (1840), 90 en 91.
63. BHIC, archiefnr. 21-1562, archiefVredegerecht Oosterhout, pv. nr. 79.
64. RAT, archief 2009, inv.nr. 244, no 5.
65. Verder werden genoemd als wettige erfgenamen van Johanna Maria Elisabeth Snellen, Geerard Willem Ruckert, Stenart Jean Bruce, Susanna Elisabeth van der Hoeven, Lodewijk Ernestus Adeodatus van der Hoeven, Cornelia Rees, Johanna Wilhelmina Rees, Mattheus Gillis Rees, Willem Johan Rees, Herman Pieter Rees, Aart Peper de Bevere en Jacob Reepmaker.
66. RAT, archief 2009, inv.nr. 244, no. 45.
67. De gebruikelijke schrijfwijze van deze schildersfamilie is Cuyp. Onbekend is of de hier genoemde drie schilderijen gemaakt waren door Aelbert Cuyp of door een van zijn familieleden. Schotel (1840) noemt op pagina 80 in zijn inventarisbeschrijving van Develstein betreffende de slaapkamer van Cornelia van Beveren: 'Rondom het vertrek hingen verschillende stukjes, waaronder een paar keurige landschappen van Aalbert Cuyp. Ook boven de kolossalen in een stalen lijst gevatte spiegel zag men stukjes van Cuyp'. Zie over Cuyp: W.Veerman: 'Cuyp, een Dordtse kunstenaarsfamilie', in: *Aelbert Cuyp en zijn familie* (1977), 11-21.
68. Dat dit familieboek het *Beverenboek* betrof, blijkt o.a. uit een voetnoot in Schotel (1840), 108 waarin hij aangeeft dat 'dit prachtige stamboek der Van Beverens' bij de heer Beelaerts van Emmichoven berustte'. Laatstgenoemde bezat ook andere stukken betreffende familieleden Van Beveren waaronder een reisverslag van Cornelis van Beveren uit 1612 en 1613. Schotel (1840), 102.
69. Bij de vraag waar de op de veiling verkochte goederen terecht kwamen, moet worden bedacht dat soms met stromannen werd gewerkt, die de goederen voor een andere opdrachtgever kochten. Van notaris Adriaan Brouwers is bekend dat hij bij de door hem gehouden openbare verkopen soms met een dergelijke stroman werkte om voor hem goederen uit zo'n verkoop te verkrijgen. Zie hierover Jacob Jonker, Slotje Borssele na 1700, in: *Jaarboek De Oranjeboom* 55 (2002).
70. RAT, archief 2009, inv.nr. 245, no. 103.
71. RAT, archief.2009, inv.nr. 245. Op 16 november 1818 kocht Antonie Fens een 'huizinge' bestaande uit vier woningen met schuur en erf daarbij behorende staande en gelegen aan de nabij gelegen Keyweg te Oosterhout, voor een bedrag van f 600.-. RAT, archief. 2009, not.arch. Oosterhout, inv.nr. 109, archief notaris Coets.
72. M. Braaf, 'Grote Veranderingen en klein leed', in: *Mededelingenblad Heemkundekring heerlijkheid Oosterhout* (2004), nr 4, 3669.
73. Verhulst, *Duizend en een bijzonderheden*, 318 e.v.
74. Van der Hoeven (1923), 170 e.v.